

INTÉZMÉNYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

2023. november 22.

Ifjabb Pecz Ármin szerepe a hazai kertművészetben

The role of Ármin Pecz Jr. in the Hungarian garden art

Készítette: **Kiss Borbála**
PURSMI
Tájrendező és kertépítő mérnöki alapképzés
nappali tagozat
Budai Campus

Témavezető: Dr. Gecséné Dr. Tar Imola Csilla, egyetemi
docens, MATE Budai Campus, Tájépítészeti, Településtervezési és
Díszkertészeti Intézet, Kertművészeti és Kertépítészeti Tanszék

Lehetséges OTDK szekció: Agrártudományi Szekció

Budapest
2023.

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	2
I.1. A dolgozat témájának bemutatása, indoklása.....	2
I.2. A kutatás módszertanának bemutatása.....	2
I.3.Fogalomtár	4
II. Ifjabb Pecz Ármin élete	6
III. Ifjabb Pecz Ármin munkássága	7
III.1. A kiegyezés utáni korszak kertépítészeti stílusának általános bemutatása	7
III.2. Ifjabb Pecz Ármin munkásságának és alkotói stílusának általános bemutatása	9
III.3. Ifjabb Pecz Ármin terveinek elemző bemutatása	11
III.3.1. A Millenniumi kiállítás kertészeti rendezése.....	12
III.3.2. Tőry Emil egykori villájának kertje.....	13
III.3.3. A Gellért hegy lábánál húzódó sétány parkja	15
III.3.4. Fasori Evangélikus Fiúgimnázium kertje	17
III.3.5. Királyi József-Műegyetem parkja.....	18
III.3.6. A budavári királyi kertek: Szőlőskert, Újvilágkert, Nyúlkert	20
III.3.7. Lingel János leányfalui kertje	22
III.3.8. Díszkertrészlet az 1910-es nemzetközi kiállításon	26
III.3.9. Tost Gyula gödi nyaralójának kertje.....	27
III.3.10. Győr városháza előtti tér.....	29
III.3.11. Győr Rábca part parkja, a Bercsényi liget	31
III.4. Ifjabb Pecz Ármin tervgrafikai megoldásai	36
IV. Ifjabb Pecz Ármin és idősebb Pecz Ármin munkássága közötti átfedések	39
V. Kutatás összegzése, eredményeinek összefoglalása	40
Mellékletek.....	43
Irodalomjegyzék.....	46

I. Bevezetés

I.1. A dolgozat témájának bemutatása, indoklása

Dolgozatom témájaként a hazai kertművészet egy kevésbé ismert, mégis jelentős alkotója, ifjabb Pecz Ármin életművének bemutatását választottam. Mindig is lenyűgözőnek tartottam a „boldog békeidőket”, ami nem csak társadalmi szinten, de az ipar, a képzőművészet, az építészet és a kertművészet szempontjából is egy igen gyümölcsöző korszak volt Magyarország történelmében. Így ifjabb Pecz Ármin munkásságának feltárása már a kutatás kezdeti fázisaiban is egy izgalmas témának mutatkozott.

A téma választásánál figyelembe vettem saját orientációs területeimet is: a kert- és művészettörténet, valamint a kiegyezés utáni korszak iránti intenzív érdeklődésemet.

A dolgozat témájának meghatározásánál szakmai szempontokat is szem előtt tartottam. Ifjabb Pecz Ármin a tájépítész szakmán belül is kissé elfeledett, illetve alulreprezentált alkotó, még nem adtak ki róla elkészült tanulmányt, valamint személyét gyakran nem választják el apjától, idősebb Pecz Ármintól, aki szintén a XIX. századi magyar kertművészet jeles alkotója.¹ Így munkásságának elemzésével a hazai kertművészetnek egy új, még kevésbé felfedezett ága tárul fel kutatásom során.

Dolgozatom elsődleges célkitűzése egy ifjabb Pecz Ármin életművét magába foglaló repertórium összeállítása, amelyben elsősorban az alkotó élete és tervei bemutatásával foglalkozom. Emellett olyan kérdéseket is szeretnék érinteni, mint az idősebb és az ifjabb Pecz Ármin munkássága közti átfedések, valamint az ebből fakadó bizonytalanságok egy-egy kert vagy park tervezőjének kilétével kapcsolatban.

A kutatásom másik célja ifjabb Pecz Ármin munkáinak megismertetése és a tárgyalt korszak népszerűsítése az átlagemberek számára, továbbá a magyar történeti kertművészetről eddig kialakult helyzetkép árnyalása.

I.2 A kutatás módszertanának bemutatása

A dolgozat létrejöttét egy átfogó szaktörténeti forráskutatás alapozza meg, amely során a kiegyezés utáni kertépítészeti stíluskorszakról, valamint ifjabb Pecz Ármin életéről és életművéről, munkáiról szerezhetők információk. A dolgozatot megalapozó történeti kutatás nem csak a korszak és a tárgyalt alkotó megértésében segít, hanem a későbbiekben elemzésre

¹ A kert 1896, 315

kerülő kertművészeti alkotások vizsgálati szempontjait is világosabbá teszi. Az előzetes információszerzés során több, a témához tágabb értelemben kapcsolódó alkotónak, kertnek és parknak utánajárok, így a későbbi elemző munka során könnyebb felismerni, megérteni ifjabb Pecz Ármin alkotásaiban a korszakra jellemző stílusjegyeket és az tervezői szándékot.

A kutatás legelső lépése a dolgozatban tárgyalt időszak, -amely 1867-1927-ig terjed-, pontos meghatározása volt. A vizsgált időszak a kiegyezéstől (1867) ifjabb i Pecz Ármin haláláig tart, vagyis a historizmus kertépítészeti stíluskorszak magyarországi megjelenésétől a tárgyalt alkotó tervezői tevékenységének befejezéséig terjed. Ezen információkat több nyomtatott és internetes irodalom is alátámasztotta, melyek nyomán a részletes forráskutatás is kezdetét vehette.

A tárgyalt alkotó életrajzával, valamint munkásságával kapcsolatos információk egyrészt archív szakfolyóiratokban, - úgy, mint A kert, Építő Ipar, Kertészeti Lapok- levéltárban őrzött szöveges és tervi dokumentumokban találhatók. Másrészt kerttörténeti témájú könyvekben, - például Csepely-Knorr Luca 2016-ban kiadott Budapest közparképítészetének története a kiegyezéstől az első világháborúig című monográfiája - és repertóriumokban lelhetők fel. Mivel ifjabb Pecz Ármin életéről és alkotói tevékenységéről még nem adtak ki átfogó tanulmányt, a dolgozathoz szükséges információkat csak apránként lehet összegyűjteni, ez megnehezíti a kutatást, de ez motivációt is ad hozzá és érdekessé is teszi azt.

A szöveges források kutatása mellett igen fontos az archív tervi és képanyagok feltárása is, amelyhez elsősorban levéltári aktákból, valamint internetes archívumokból lehet adatokat keresni. Ezek és a korabeli szaklapok tudósításai segítségével lehet az ifjabb Pecz Ármin által tervezett kert- és közparképítészeti alkotások egykori állapotáról reális képet kapni, ami elengedhetlen a későbbi elemzések szempontjából.

A megvalósult és ma is meglevő kertek és parkok terepi bejárása kulcsfontosságú az elemzésekhez. Terepi bejárásaim során fényképes dokumentáció és manuálék rajzolása segíti elő az azt követő digitális elemző ábrák elkészítését. A korabeli tervek, saját felmérések és rajzok alapján készült ábrákon azonos színkódolással jelenítem meg a különböző jellegű növénycsoportokat, a visszatérő kerti elemeket, vonalvezetéseket, valamint az elemzés során feltáruló összefüggéseket, amelyek segítik az alkotói sajátosságok és a korszak stílusjegyeinek meghatározását.

Az elemzések során, - előzetes feltételezéseim szerint-, képet kaphatok a magyarországi historizáló kertek formavilágáról és ifjabb Pecz Ármin alkotói stílusát jellemző visszatérő mintázatokról, növényalkalmazásról és téralakításról.

I.3 Fogalomtár

A dolgozat témájának érthetősége miatt fontos a szaknyelvben használt kifejezések pontos meghatározása. A dolgozat következő részében ezek a kifejezések kerülnek felsorolásra és definiálásra.

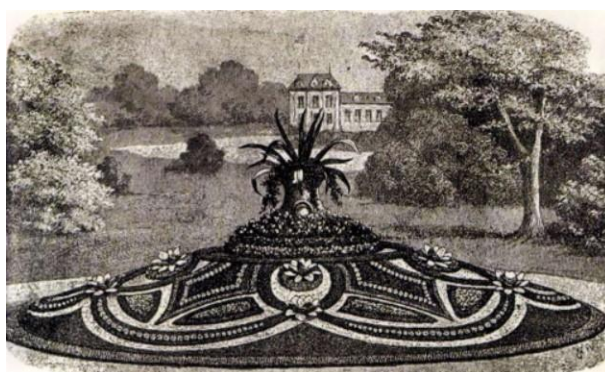
allé: Széles vagy keskenyebb, egyenes vonalvezetésű, fasorral szegélyezett út, amelyet általában látványelem zár le. A barokk, majd a historizáló kertek sajátja.² (1. ábra)

1. ábra A Bercsényi liget 8. parkjának fő alléja (kép forrása: Kertészeti Lapok 1911, 78)

historizmus: A XIX. század második felében megjelent építészeti és kertművészeti stílusirányzat, amely legfőbb jellemzője, hogy a korábbi stíluskorszakok formavilágából merítve, azt átértelmezve és megújítva építkeznek. A kertépítészetben a historizmus úgy nyilvánul meg, hogy a korábbi történeti stíluskorszakok egyes elemeinek mintájára új geometrikus elemeket helyez el a tájképi, illetve tájképies kialakítású kertekben.³

parter: a barokk óta kedvelt, általában szabályos formájú vízszintes, kompozíciós elem. Jellemzően alacsony sövénnel szegélyezett és sétautak veszik körbe. Több parter típust különböztetünk meg a kiültetések szerint: léteznek gyepes, virágos, hímzéses, vízi, narancsos és kazettás parterek.

2. ábra Kör alakú, közepén kiemelt szőnyegágy, vagyis a grupp (kép forrása: Kertészeti Lapok, 1890, 93)

² Áldassy – Ábrányi – Aczél – Ágoston, 1900, 42

³ Csepely-Knorr 2016, 28

pomológus: A pomológia „a gyümölcsismeret és a gyümölcsstermesztés tudománya”⁴, így a pomológus szakképzett gyümölcsstermesztő, növénynemesítő.

perecelő út: A historizáló kertek és parkok jellemző, íves vonalvezetésű úttípusa. Nevét jellegzetes, perccel egy-egy oldalára emlékeztető vonalvezetéséről kapta

stílusjegy (a kertművészetben): Olyan, kertkompozíciós elv, elem, vagy jellegzetes vonalvezetés, amely adott történeti korszakra jellemző, a korszak kertművészeti alkotásaiban ismétlődően megjelenik.⁵

szecesszió: Századfordulós összművészeti stílusirányzat. Nevét a kivonulás jelentésű latin kifejezésből kapta, amely a szecessziós irányzat képviselőinek historizmustól való elszakadására utal. A szecessziós ornamentikára jellemző a stilizált organikus és a szabadon áramló formák, valamint a növényminták használata.⁶

szecessziós kertművészet: A XIX. és a XX. század fordulóján megjelent kertépítészeti stílusirányzat. A szecessziós építészettel ellentétben a kertművészetben a hullámzó, szabadon áramló tömegformálás kevésbé volt jellemző, inkább a geometrikus kompozíciók domináltak. Mivel Magyarország a századfordulón az Osztrák-Magyar Monarchia része volt, a hazai szecessziós kertművészet leginkább a német Jugendstil irányzathoz hasonló. A szecessziós kertművészet sajátja az aprólékos tervezettség és a feltűnő színű, akár egzotikus növények használata, valamint, hogy a kertet nem növénygyűjteményként, hanem műalkotásként értelmezték. Hazánkban a szecessziós kerteket gyakran mértani kertként is nevezték.⁷

szőnyegágy: A historizmus korának jellemző kültéri díszítő eleme. Olyan virágos kiültetés, melynek tervezett szőnyegszerű mintázatát a növények alkotják.⁸ Több esetben közepük kiemelkedik és valamilyen egzotikus szoliter növény díszíti a szőnyegágy közepét. (2. ábra)⁹

tájképi kert: a XVIII. századi Angliában született meg a tájképi stílusirányzat. A tájképi, vagy más néven angolkertek fő kompozíciós elve, hogy a kert és a környező táj határa szinte nem látható és a tájképi kertek a táj interpretációjaként jelennek meg. Az ilyen kialakítású kertekre jellemző a szabad tömegformálás, az S-vonalvezetés és a terep aprólékos, művészi alakítása. A

⁴ Tótfalusi, 2001, 327

⁵ forrás: a szerző

⁶ Balázs —Bíró – Grozdits – Lengyel – Martinkó 1980, 6337

⁷ Jámor 2009, 136

⁸ Balázs —Bíró – Grozdits – Lengyel – Martinkó 1980, 6348

⁹ Csepely-Knorr 2016, 28

tájképi kertekben nagyon fontosak a látványkapcsolatok, a különböző látványok és látványelemek feltárulása és ezek meglepetésszerűsége.

II. Ifjabb Pecz Ármin élete

Ifjabb Pecz Ármin 1855-ben született Pesten¹⁰. Családjában több jeles mérnök is volt. Édesapja idősebb Pecz Ármin (1829-1896)¹¹ királyi főkertész, tájkertész, faiskola tulajdonos, aki meghatározó személy volt a XIX. századi Budapest arculatának kialakításában. Édesanyja Pecz Árminné, született Mayer Teréz¹² (1828-1896)¹³ volt. Ifjabb Pecz Ármin volt a Pecz család fiatalabb gyermeke, bátyja Pecz Samu (1854-1922)¹⁴, építész, műegyetemi tanár, számos jelentős, ma is álló budapesti középület, - úgy, mint a Műegyetem történelmi campusának egyes épületei- tervezője. A két Pecz testvér dolgozott együtt is, például a Fasori Evangélikus Fiúgimnáziumot Pecz Samu, az iskola kertjét pedig ifjabb Pecz Ármin tervezte.¹⁵

A tárgyalt alkotó középiskolai éveiről, egyelőre nem tudni pontos információkat, feltételezhetően bátyjához hasonlóan az új pesti Evangélikus Gimnáziumba járt. Kertészeti szakismereteit Lucas Ede reutlingeni Pomológiai Intézetében, a híres Pomologisches Institutban, - ami a kor egyik legmagasabb színvonalú kertészeti iskolájaként volt számontartva¹⁶-szerezte meg, valamint rengeteget tanult édesapja mellett.

Reutlingenből hazatérve Kerepesen 600 hold nagyságú faiskolát hozott létre, majd 1882-ben apja, idősebb Pecz Ármin cégét is átvette. Hatalmas szakmai tudásának, cégének és családi háttérének köszönhetően tehetős ember volt, de vagyonát nem csak öncélúan, hanem a közjó érdekében is hasznosította. Pecz több alkalommal is adományozott az Országos Magyar Kertészeti Egylet pályázatai díjazottjainak.¹⁷ Faiskolája mellett Pecz Samu tervezett öccse számára egy 17 lakásos bérházat, melyet a faiskola tulajdonos 1914-ben, az első világháború kitörését követően a katonai kórház számára díjtalanul használatra bocsátott. A háború idején Pecz a bérházában kialakított átmeneti hadikórház egy szobájának teljes felszerelését is vállalta, ezzel segítve a magyar frontot.¹⁸

¹⁰ Budapest 1873-as egyesítéséig a két város Pest és Buda néven létezett

¹¹ A kert 1896, 314

¹² Pannon Digitális Egyesített Archívum

¹³ Budapest Fiumei úti sírkert B.567

¹⁴ Gy. Balogh – Frey – Kalmár – Kiss – Zsembery, 2013, 265

¹⁵ Gy. Balogh – Frey – Kalmár – Kiss – Zsembery, 2013, 68

¹⁶ Tolnay, 2014, 15

¹⁷ A kert 1902, 283

¹⁸ A Kert 1914, 634

Ifjabb Pecz Ármin maga is családember volt. Kerstinger Eugéniát (1865-1937) vette feleségül, aki Pecz Samu felesége, Kerstinger Lujza nővére volt. Öt lánygyermekük született: Girardi Istvánné Pecz Erika, vitéz Mádi Imréné Pecz Gyöngyi, Mádi Kovács Ferenczné Pecz Eugénia, de Chatel Ottóné Pecz Lujzi, valamint Pecz Erzsébet, de ő nem érte meg a felnőtt kort. A tárgyalt alkotónak, - felesége gyászjelentése alapján - hét unokája volt: Girardi Éva, Girardi Mária, ifj. Mádi Kovács Ferenc, Mádi Kovács Judit, Mádi Kovács Gyöngyike, Mádi Kovács István, ifj. de Chatel Ottó.¹⁹

Ifjabb Pecz Ármin 1927 május 16.-án Budapesten hunyt el. A Fiumei úti sírkertben van eltemetve a családi sírban, amely védett sírhely.²⁰

III. Ifjabb Pecz Ármin munkássága

III.1. A kiegyezés utáni korszak kertépítészeti stílusának általános bemutatása

Ifjabb Pecz Ármin életművének megértéséhez fontos tisztázni, hogy a korszakban milyen stílusirányzatok, kertművészek, történelmi tényezők befolyásolták alkotói stílusának kialakulását.

A tárgyalt alkotó munkásságának legnagyobb része a magyarországi dualizmus, - ami 1867-től 1919-ig tart - idejére tehető. Az 1867-es kiegyezés utáni korszakban hazánkban a historizmus, az eklektika, valamint a szecesszió voltak a hazai kertművészetben megjelenő fő stílusirányzatok.²¹ Ezek sajátosságai nem csak a magán főúri kertekben jelentek meg, hanem az egyre nagyobb szerepet betöltő közparkokban is. A Georges-Eugene Hausmann nevéhez fűződő Párizs átépítése után Európa nagyvárosaiban kezdetét vette az úgynevezett „hausmannizáció”, melynek következtében a városok utcái, - melyek korábban a társas élet színterei voltak, - átalakultak. A városátalakítások következtében a már meglévő, az uralkodók által a köz számára megnyitott parkok szerepe megnőtt, valamint új közparkok létesítése vált szükségessé.²²

A XIX. század második felétől, a közparkokat a magántulajdonban levő parkok mintáját követve alakították ki, amelyekben a tájképi, a historizáló és később a szecessziós kertek stílusjegyei voltak meghatározók.

¹⁹ Pannon Digitális Egyesített Archívum

²⁰ Nemzeti Örökség Intézete

²¹ Csepely-Knorr 2016, 28

²² Csepely-Knorr 2016, 27

A tájképies stílus több, ifjabb Pecz Ármin által tervezett kertben is megjelenik, így fontos szót ejteni erről az irányzatról is. A tájképi kertek „hazája” a XVIII. századi Anglia, ahol Charles Bridgeman, William Kent és Lancelot 'Capability' Brown is alkotott. Ezen tervezők munkássága hatására jelent meg a tájképi stílus Nyugat-Európa abszolutista államaiban, majd később hazánk területén is. Ifjabb Pecz Ármin munkáiban több tájképi stílusra jellemző elem is fellelhető: a kerteket, parkokat körülvevő egybefüggő növény-, vagy erdősáv, a belt és az ehhez tartozó körsétány, az úgynevezett belt-walk. A tárgyalt tervező gyakorta alkalmazta a clump kiültetési formát - például Tőry Emil egykori villája kertjében -, amely kisebb facsoportokat jelent.²³

Ifjabb Pecz Ármin munkásságát legnagyobb mértékben a historizmus határozza meg. A historizmus olyan kertépítészeti stílusirányzat, amely a korábbi történeti stíluskorszakok egyes elemeinek mintájára új geometrikus elemeket helyez el a tájképi, illetve tájképies kialakítású kertekben. A historizáló kertművészeti alkotásokban az íves vonalvezetésű percelő utak mellett megjelennek geometrikus, formális elemek, - úgy, mint a szőnyegágyak és a parterek- és a tervezők egzotikus növényeket is alkalmaznak a korszakban egyre divatosabb gyűjteményes kerti funkció miatt. Mivel a historizmus a tájképi korszakból is merítkezik, a két stílus nem választható el teljesen egymástól.

A kiegyezés utáni kerttörténeti korszakban a nyugat-európai alkotók, - például Sir Charles Barry, Humphry Repton, William Andrews Nesfield, - mellett a német hatás volt az, ami legjobban befolyásolta az akkor az Osztrák Magyar Monarchiához tartozó magyarországi kerttervezők szemléletét, stílusát.²⁴ Ifjabb Pecz Ármin stílusa erősen hasonlít a híres német tervező, Gustav Meyer tervezői stílusához.

Amivel a tárgyalt alkotó a szecessziós kertművészet egyik hazai képviselője²⁵, fontos erről a stílusról is említést tenni. Stirling János és Sisa József olvasatában a magyarországi szecesszió jellemzői a színes növényalkalmazás, azon belül is a természetben ritkán megjelenő színek használata, valamint az erős tervezett jelleg. A hazai szecesszióra jellemző még, hogy a tervezők kedvelték a merev geometrikus formák alkalmazását és kifinomult mintákat hoztak létre a növényzetből.²⁶

²³ Adrian von Buttlar 1999, 56

²⁴ Csepely-Knorr 2016, 28

²⁵ Arcanum Magyar életrajzi lexikon

²⁶ Csepely-Knorr 2016, 28

III.2. Ifjabb Pecz Ármin munkásságának és alkotói stílusának általános bemutatása

Ifjabb Pecz Ármin a kiegyezés utáni időszak, a „boldog békeidők” kiváló kertésze, tervezője, faiskola tulajdonosa, nagy szaktekintélyként volt számontartva a korszakban. Kiváló pomológiai oktatásban részesült a reutlingeni Pomológiai Intézetben, hazatérve pedig édesapja mellett fejlesztette még magasabb szintűre kertészeti ismereteit. 1882-ben átvette apja cégét. Kerepesen igen nagy méretű faiskolát hozott létre²⁷, amely megbízható szakértelemmel nevelt áru miatt kiemelt jelentőségű kertészet volt a fővárosban. 1898-ban a Kert folyóirat is Pecz Kertészetét ajánlja sorfák beszerzési helyéül: *„A beszerzésre nézve legczélszerűbb nevesebb kertészetekből (Margitszigeti kertészet, Pecz Ármin faiskolatulajdonos budapesti és alcsuthi kertészet, a czeglédi kertészet) árjegyzékeit bekérni s azokból választani a kívánt vastag és magasságú fákat, az árra nézve is azután ezekből tájékozás nyerhető.”*²⁸ Ez a cikk is jól bizonyítja, hogy ifjabb Pecz Ármin a főváros egyik legfontosabb növény nevelési és nemesítési szakembere volt. A Kálvária tér 8. alatt álló 600 holdas faiskolájában nagy számú és változatos gyümölcs- és díszfa, díszcserje, örökzöld és rózsakínálat volt elérhető a vásárlók számára, valamint cége kivitelezést is vállalt tervezéssel és költségvetés készítésével együtt.²⁹

Ifjabb Pecz Ármin sokat tett Budapest arculatának kialakításáért is, a városi főkertészek, Ilsemann Keresztély (1850-1912)³⁰ és Fuchs Emil (1830-1896)³¹ szakmai segítője volt a növénytermesztés, nemesítés és a kivitelezés ügyeiben. Pecz költségvetések készítésével is segítette a fővárosi kertészeti tevékenységeket.³² A tárgyalt alkotó a városi kertkultúra és a haszonkertészet népszerűsítésében³³, terjesztésében is tevékenyen részt vett edukációs és tájékoztató jellegű előadások tartásával, valamint szakmai témájú cikkek publikálásával.³⁴

Pecz tagja volt az Országos Magyar Kertészeti Egyletnek, amelyben alelnöki pozíciót töltött be. Tevékenysége a Kertészeti Egyletben igen szerteágazó volt: növényneveléssel és nemesítéssel kapcsolatos előadásokat tartott a kertészeti tanulmányai és hatalmas szakmai tapasztalata alapján, kiállítások, valamint egyleti kirándulások szervezésében vett részt.³⁵ Pozíciójához tartozott az egylet képviselője különböző formális eseményeken úgy, mint

²⁷ Arcanum Magyar életrajzi lexikon

²⁸ A kert 1989, 731

²⁹ A kert 1908, 32

³⁰ Nemzeti Örökség Intézete

³¹ Nemzeti Örökség Intézete

³² Ars Hungarica 2006, 304

³³ A kert 1908, 789

³⁴ Budapesti Hírlap 1895, 78

³⁵ A kert 1908, 558

temetéseken³⁶ és táncestélyeken,³⁷ továbbá kertművészeti pályázatok bírálata is az alelnöki feladatok egyike volt.³⁸

A tárgyalt kertművész munkásságát még élete során számos kitüntetéssel honorálták. 1897-ben Pecz királyi kitüntetésben részesült Ferenc Józseftől az országos kiállításon kifejtett munkásságáért.³⁹ 1900-ban nyerte el ifjabb Pecz Ármin pályájának legrangosabb elismerését, mikor a Párizsban tartott világkiállításon kertterveivel aranyérmet nyert.⁴⁰ 1911-ben Pecz megkapta a Ferenc József Rend lovagkeresztjét a hazai kertészet fejlesztésében elért eredményeinek honorálásaként.⁴¹

Ifjabb Pecz Ármin több alkalommal is képviseltette magát rangos nemzetközi és hazai kertészeti kiállításokon. Az előbbieken említett 1897-es budapesti kiállításon, valamint az 1900-as párizsi kiállításon díjakat is nyert. Az 1902-ben, Pozsonyban tartott II. mezőgazdasági országos kiállításról így tudósított L'Huillier: *„Kiállított faiskolai cikkein a szakavatott nyomban meglátja, hogy Pecz nemcsak szaporítani, hanem nevelni is tudja fáit, amit sajna, vajmi kevés faiskoláról mondhatunk. Pecz Ármin a legprecízebben nevelt gyümölcsfákat, magas, törpe, redély és sorfákat mutatja be, mely egyben iskola is a szemlélőre, aki itt megtanulja, hogy milyennek kell lenni az iskolázott fának.”*⁴² Ez a cikk is kellő bizonyosságot ad Pecz szakmai kiválóságáról és indokolja, hogy miért a tárgyalt pomológus képviselte hazánkat a kertészeti kiállításokon. 1910. május 5-16 között tartották az Országos Magyar Kertészeti Egyesület Nemzetközi Tavaszi Kertészeti Kiállítását, melyen ifjabb Pecz Ármin is részt vett. Ezen az eseményen mutatta be a szakmai közönség számára Lingel János leányfalui villájához tervezett kertjét⁴³ (III.11. fejezet), valamint a kiállításra egy általa tervezett modern szecessziós stílusú kertrészletet is felépítettek. (III.12. fejezet)

Ifjabb Pecz Ármin munkássága közel fél évszázados időszakot ölel fel, 1882-es kezdettel, mikor átveszi idősebb Pecz Ármintól a családi céget. Első nagyobb önálló munkája 1889-ban a Heinrich villa kertjének tervezése volt. Az igazi áttörést tervezői pályája során a Millenniumi kiállítás kertészeti rendezése volt. Ez a nagyszabású megbízás komoly elvárások elé állította Peczet a kor jeles kertészeti szakembereinek részéről. Mautner Ödön, a Kert folyóirat

³⁶ A kert 1912, 504

³⁷ A kert 1908, 121

³⁸ A kert 1913, 406- 407

³⁹ A kert 1897, 239

⁴⁰ Ars Hungarica 2006, 304, 63. lábjegyzet

⁴¹ A kert 1911, 117

⁴² A kert, 1902, 597

⁴³ Ars Hungarica 2006, 64 lábjegyzet

szerkesztője így ír erről idősebb Pecz Árminról megemlékező írásában 1896 áprilisában, a néhai királyi főkertész halálát követően: „*Ugyancsak kertész fiának* ⁴⁴*jutott a nagy feladat: a néhány nap múlva megnyíló kiállítás kertmunkálatainak megalkotása és meg vagyunk győződve, hogy úgy mint eddig, mindent és mindenütt, ezen feladatot is legjobban fogja megoldani.*” ⁴⁵

A tárgyalt kertművész munkásságának bemutatását a következő fejezetekben tizenegy kertművészeti alkotáson keresztül szeretném bemutatni. A kertek és parkok repertóriumát a tervezés éve szerinti időrendi sorrendben elemzem dolgozatomban. Pecz munkáinak bemutatását budapesti tervekkel kezdem: a Heinrich villa, a Millenniumi kiállítás kertészeti munkálatai és a Budavári palotakertek után Tőry Emil budai villáját elemzem. Ezt követi időrend szerint a Gellért hegy lábánál húzódó pávakert, a Fasori Evangélikus Fiúgimnázium kertje, valamint a Királyi József Műegyetem Parkja. A budapesti példák után elemzésre kerül Lingel János leányfalui kertje, Tost Gyula gödi nyaralójának kertje, valamint az 1910-es budapesti nemzetközi kiállításra készült modern kertrészlet. Pecz munkásságának szemláját két győri példával zárom: a győri városháza előtti tér és a Rábca meder parkjának elemző bemutatásával. A kertművészeti alkotások elemzése után, - előzetes feltételezéseim alapján, - átfogó képet kaphatok ifjabb Pecz Ármin alkotó stílusáról és a hazai kertművészetben betöltött szerepéről.

III.3. Ifjabb Pecz Ármin terveinek elemző bemutatása

A tervek elemzésének fontos lépése a felkutatott helyszínek bejárása. A dolgozat készítés közben az elemzésre szánt tizenegy tájépítészeti alkotás közül hatba jutottam el. A bejárás megvalósítása a köz számára is megnyitott, ma is létező kertek esetében volt a legegyszerűbb: a Budapesti Műszaki Egyetem Központi épületének parkja, valamint a győri Bercsényi liget és a Városház tér szabadon látogatható. A Gellért-sétány csak a kerítésen kívülről tekinthető meg. Az intézményi és önkormányzati tulajdonban levő telkek legtöbbje, - úgy, mint a Budapest Fasori Evangélikus Gimnázium, a leányfalui Lingel villa kertje és a gödi Tost-Wigner villa kertje, - előzetes egyeztetéssel látogatható. A felkutatott Pecz munkák közül több már nem létezik, így természetesen azok helyszínbjárása sem valósult meg.

⁴⁴ itt a cikk szerzője Ifjabb Pecz Árminra utal (a szerző megjegyzése)

⁴⁵ A kert 1896, 314

III.3.1. A Millenniumi kiállítás kertészeti rendezésének bemutatása

1896-ban, a Honfoglalás ezeréves évfordulójára Budapesten nagyszabású, több hónapos ünnepségsorozat vette kezdetét. A Millennium alkalmából számos jelentős építészeti beruházás, - úgy, mint Vajdahunyad várának másolata a Városligetben, az Iparművészeti Múzeum és a kiscsőfalatti – készült el.⁴⁶ A nagyszabású ünnepségek kertészeti rendezését ifjabb Pecz Ármin tervezte meg. A Millenniumi kiállítás

3. ábra A Városligeti körönd 1900-ban, Klösz György felvétele (kép forrása: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára / HU.BFL.XV.19.d.1.07.126)

igazgatósága 1894-ben pályázatot írt ki az ezeréves ünnepségek kertészeti részének megtervezésére. A Fővárosi Lapokban így olvashatunk a felhívásról: „A kiállítás területén szükséges kertészeti munkák biztosítására a kiállításigazgatósága folyó évi október hó 16-án tartandó versenytárgyalásra hívta föl a főváros nevezetesebb műkertészeit.”⁴⁷ A pályázatot végül Pecz nyerte meg, ez igen nagy érdeklődést keltett és magas elvárásokat támasztott a magyar kertészek részéről.

A Millenniumi kiállítás kertészeti rendezése feltételezhetően a Városligetben felállított ideiglenes és állandó pavilonok és egyéb építmények körüli növénykiültetések megtervezését jelentette. A munkálatokat megalapozó tervdokumentáció nem maradt fenn semmilyen formában, így a kiállítás során készült archív felvételek alapján lehet a megvalósult kompozíció stílusára, hangulatára következtetni.

A Millenniumi rendezvények egyik főhelyszíne a Városliget volt, amelyről több századfordulós fénykép is fennmaradt, amelyről következtetni lehet a Pecz Ármin-féle megoldásokra. A városligeti parkegyüttest kétféle, különböző kialakítású kompozíció alkothatta: a fenyvesek

4. ábra Kiültetés a bányászati és kohászati csarnok mellett 1896-ban (kép forrása: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár - Budapest Gyűjtemény. Leltári szám: bibFSZ01471333)

⁴⁶ MaNDA

⁴⁷ Fővárosi Lapok 1894, 74

hangulatát idéző fásszárú kiültetések és a reprezentatív szőnyegágyas részek. Ezekre századfordulós fényképeken láthatunk példákat. (3., 4., 5. ábra)

A bányászati és kohászati csarnok mellett a gyepfoltokat tűlevelű fenyőfélék uralják. (5. ábra) A hegyvidéki hangulatot idéző fenyőfák és a szórt burkolatú utak jól illeszkednek a díszes ipari épület bajor formavilágát megidéző, látszó faszerkezeteihez.

5. ábra Kiültetés a Városligeti köröndnél 1900-ban, Klösz György felvétele (kép forrása: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19d.1.07.136)

A városligeti köröndről Klösz György készített felvételeket a századfordulón. (4. és 6. ábra) A fényképeken igen jól látszódnak a kiültetések is, melyekhez hasonlókat ifjabb Pecz Ármin is tervezhetett a Millenniumra. A kör alaprajzú szökőkút mellett nagy kiterjedésű, díszes szőnyegágyak feküdtek. A gyepes felületet egymással szimmetriában álló, szőnyeget alkotó, színes virágágyak díszítették. A felvételekről több, a századfordulós kertművészetben divatos növény is felismerhető: tiszafák, puszpáng sövények, kisméretű fenyők, pálmaliliomok és kánnák. A Klösz-féle felvételeken, a háttérben az erdőszerűbb parkrészek is megjelennek, jól mutatva a különböző jellegű kiültetések találkozását, egymáshoz való viszonyát.

A Városliget a Millenniumi kiállítás óta számos átalakításon ment keresztül, a mai kortárs koncepció fásszárúakból álló részei hozzák vissza legjobban a századfordulós hangulatot.

III.3.2. Tőry Emil egykori villájának kertje

Tőry Emil (1863-1928) jeles hazai építésmérnök és műegyetemi magántanár⁴⁸ egykori villájának kertjét ifjabb Pecz Ármin 1898-ban tervezte. A Millenniumi kiállítás kertészeti rendezésének sikere után Pecz több prominens megbízást is kapott, így több tehető magyar alkotó Peczcel terveztetette meg villájának kertjét. A Tőry villa Budán, a II. kerületben a Budakeszi út 57/a és Hárshegyi út 14 szám alatt fekszik, mivel a kert nagy kiterjedéséből

⁴⁸ Arcanum Magyar életrajzi lexikon

adódóan mindkét utcával közvetlen kapcsolatban áll. Pecz 1989-ban tervezte tájképies stílusban.⁴⁹

A kert eredeti állapota részben eltér a ma is látható képétől. A napjainkban műemléki villa épületéhez a századfordulón szórt burkolatú íves vonalvezetésű út vezetett az emelkedő terepen. A Kert északi lejtőjét Pecz alacsony támfalakkal és rézsűkkel tagolta, így teraszokat kialakítva, melyek közt 4-6 lépcsőfokos lépcsőkarok biztosították az átjárhatóságot. A lépcsőfokok anyaga, - a ma is megmaradt lépcsőkar anyagából következően - feltételezhetően mészkő volt. Az épített kerti elemek között volt a kertben egy mészkőmedence, valamint mészkő padok. A villa kertjét egy téglalábazatos, míves, kovácsoltvas csigás mintázattal díszített kerítés határolta.⁵⁰ A kerítés eredeti lábazata ma is megtalálható a Budakeszi út felől. A Hárshgyi útról a kert teljesen beláthatatlan, a magasra nőtt, szinte erdőszerű, a telket határoló fa és cserjeállománytól. A kert tájképi stílusára utaló jegyek az utak íves vonalvezetése, a rézsűk által kialakított mesterséges terepformák, a clump kiültetési formájú dekoratív facsoportok, valamint a természetes megjelenésű növénykompozíciók és látványok.

A villakert növényállománya feltételezhetően Pecz saját kertészetéből származhatott. A telek határán valószínűleg vadgesztenyesorok álltak.⁵¹ A kert fő díszítőértéke a növényzet és a terep által meghatározott tájképies kompozíciók voltak. A villa mögötti nagy kiterjedésű nyírt gyepen három nagy feketefenyő csoport állt, ami a tájképi stílusnak megfelelően clump típusú kiültetésként értelmezhető. Az épület északi homlokzata előtt egy dekoratív vadgesztenye csoport állt, a villa többi oldalát tiszafa sövény övezte. A kert dísz volt még egy természetes szoliter vérbükk, valamint egy magas kőris is.⁵² A kert telepítése óta meglévő fák is láthatók a területen: a villa északi részén álló vadgesztenyecsoportok, az épület déli részén levő három feketefenyő csoport, valamint egy nagyméretű tiszafa. A Hárshgyi úti kerítés mentén futó fasor és több magas kőris ma is megvan.

A villa tulajdonosa jelenleg Budapest Főváros Önkormányzata. Az épületben állami gondozásban felnőtt fiatalok utángondozó intézete működött. Ma sem az épület, sem a telke nincs használatban, a villa eladó.⁵³

⁴⁹ Múemlékem.hu

⁵⁰ Múemlékem.hu

⁵¹ Múemlékem.hu

⁵² Múemlékem.hu

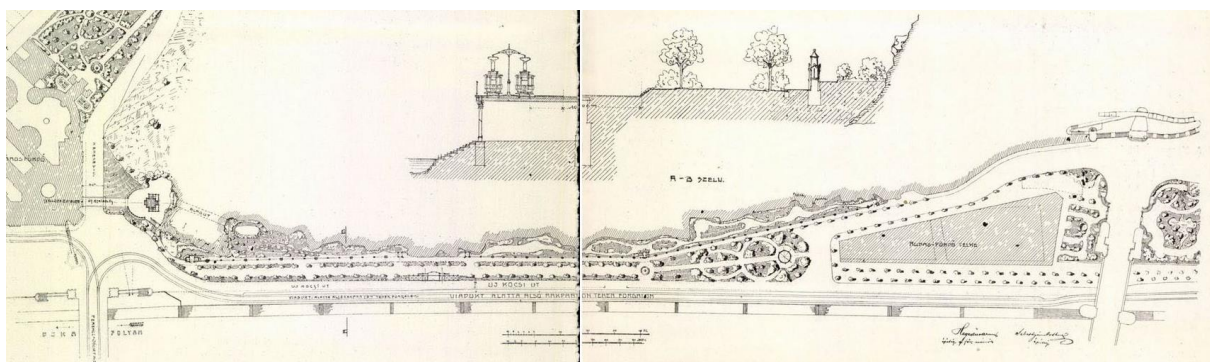
⁵³ ingatlan.com

III.3.3. Gellért-hegy lábánál húzódó sétány parkja

A Gellért-hegy lábánál húzódó sétány a Gellért Fürdőt a Rudas Gyógyfürdővel összekötő Gellért rakpart mellett fut, a rakpart úttestjétől kerítéssel elválasztva. A sétányt eredetileg egy nagyobb lélegzetvételű parkegyüttes részének szánták, célja a két fürdő közötti terület parkrendszerbe foglalása volt. A terv (6. ábra), - melynek kertészeti részeit ifjabb Pecz Ármin készítette, - 1904-ben jelent meg az Építő Ipar folyóiratban. (7. ábra) E kertépítészeti alkotáshoz több tervező is hozzájárult: a sétány terveit és növénykiültetési koncepcióját Pecz tervezte, a kőfaragványok Wágner és Peternek mesterek munkája.⁵⁴ 1907-ben további elképzelések is születtek a Pecz-féle terv kiegészítéseként, ezt Hegedűs Ármin és Sebestyén Arthur tervezte meg, ám ez a változat soha nem valósult meg.⁵⁵

A Pecz-féle tervek szerint a kertet két méter magas faragott kökerítés választotta el a rakparttól, ez a sétánynak egy egységes megjelenést kölcsönzött. (2. melléklet) A sétányra az eredeti elképzelések szerint öt kapun keresztül lehetett volna bejutni, a kapuk melletti kőépítmények praktikus módon szerszámraktárként, illetve villamosmegállóként is funkcionáltak. (3. melléklet) A Rudas Gyógyfürdőnél levő bejárathoz még egy őrtornyot is terveztek, ám ez végül nem épült meg.

A változatos szintkülönbségeket rámpákkal és lejtők kialakításával hidalták át, hogy a majdani használóknak ne kelljen lépcsőzéssel fáradnia.⁵⁶ (7. ábra) A változatos terepviszonyokat kihasználva a sétányon a terep szintje felett 12 méter magasságban egy kilátópontot alakítottak ki, melyre a tájképies stílusra jellemző, tervezett mű várrom végül nem épült meg. Az eredeti elképzelés szerint a magasabban fekvő út a Gellért-hegy sziklafala mellett futott, szabálytalanul kanyargó vonalvezetése a természeti környezetbe illeszkedett. A tervek szerint ez a sétány a

6. ábra A Gellért hegy lábánál húzódó sétány terve (Forrás: Építő Ipar 1907, 31. évf. 362-363, képek összekapcsolása: a szerző)

⁵⁴ Csepely-Knorr 2016, 141

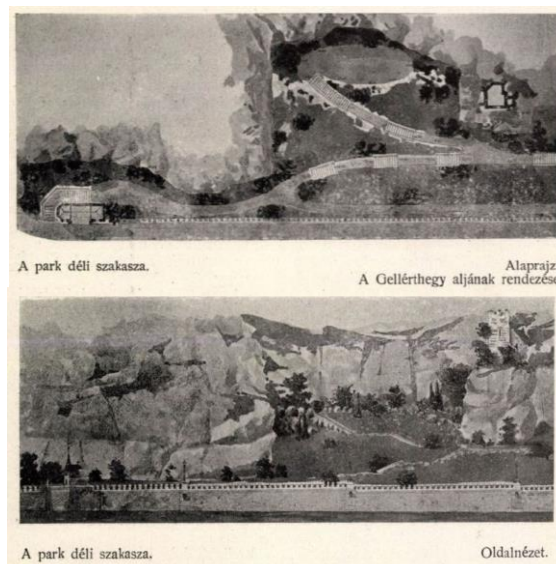
⁵⁵ Csepely-Knorr 2016, 143

⁵⁶ Csepely-Knorr 2016, 143

mellette álló gömbformára nyírt cserjesorral reagált volna az alatt futó pávakert kissé szabályosabb megjelenésére. A kőfalban műszikla formációkat és barlangbejáratok is voltak. (1. melléklet)

A park kiszélesedő részein íves vonalvezetésű „percelő” utak tagolták a gyepes kiültetéseket. Az elkészült sétány igen változatos növényalkalmazásáról a Kertészeti Lapok 1907-es számában olvashatunk. Pecz a kert egyes szakaszaihoz különböző összetételű növénycsoportokat tervezett, a kor divatos növényalkalmazása szerint. A lágyszárú

növények közül több helyen megjelennek különböző őszirózsa fajok, keleti mák, kerti pálmaliliom és kúszónövények is, úgy, mint egyes iszalag fajok és szőlőfajok. Változatos a kert cserjeállománya is, visszatérő növények a parkban a madárbirsek, a gyöngyvesszők, számos rózsafajtát és borókafajt alkalmazott Pecz. Emellett megjelennek az utak és a kerítés mentén különböző mahónia, puszpáng és kecskerágó fajok is. A fák is feltételezhetően ifjabb Pecz Ármin kerepesi kertészetéből származhattak. Pecz a parkba som fajokat és többféle fenyőt is betervezett. Az örökzöld csoportokban megjelenik az amerikai sárgafenyő, vörösfenyők, hamisciprusok és tuja fajok, valamint a szúrós luc és a korszakban igen kedvelt tiszafa is.⁵⁷ A Gellért-rakparti sétány végül a tervezetthez képest redukált tartalommal valósult meg: a park kerítése sokkal alacsonyabb lett, így nem volt szembetűnő a kert és a rakpart határa. A sétány két felét összekötő átjáró sem épült meg végül.⁵⁸ A kert létesítésének költsége majdnem 10000 koronával túllépte az eredeti költségkeretet, mivel a tervezettnél nagyobb és lejtősebb területű pávakertet nagyobb számú növényvel és több terepmunkával lehetett csak kivitelezni. A Fővárosi Közmunkák Tanácsa, - mivel a kertet „igen sikerült kertészeti alkotásnak” vélte, - megszavazta a magasabb költségvetést. A kert elkészülte után Pecz cége köteles volt azt két éven át fenntartani.⁵⁹

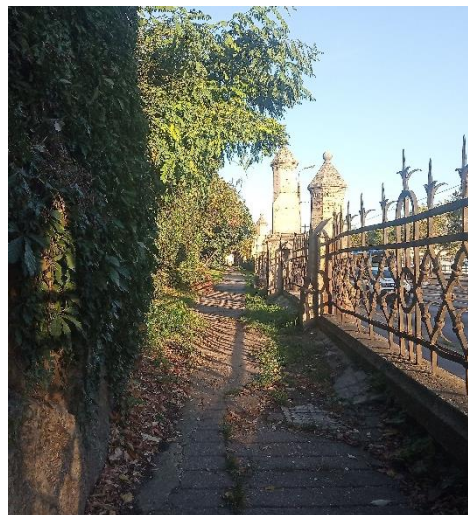
7. ábra A Gellért sétány helyszínrajza, alaprajz és oldalnézet, íff. Pecz Ármin 1904 (Forrás: Építő Ipar 1904, dec., 377)

⁵⁷ Kertészeti Lapok 1907, 349-355

⁵⁸ Csepely-Knorr 2016, 143

⁵⁹ Csepely-Knorr 2016, 151, 375. függelék

A Gellért-hegy lábánál húzódó sétány ma is megtalálható a Szent Gellért rakparton. (8. ábra, 4. melléklet) A sétány elhagyatott állapota miatt nincs megnyitva a köz számára, csak a ma is álló kerítés mögül és a díszes kőkapukon keresztül lehet pillantást nyerni az egykori pávakertbe. A sétány útjai ma is eredeti nyomvonalukon futnak, bár burkolatukat a XX. század második felében öntött betonra cserélték. A kert feltételezhetően eredeti növényállományából jelenleg is számos egyed megtalálható a területen: több idős tiszafa és fenyő van a sziklafal és a kerítés mentén. Napjainkban a Gellért sétány a FŐKERT Nonprofit Zrt.

8. ábra A Gellért sétány északi része ma (kép forrása: a szerző felvétele, 2023)

fenntartásában áll. Remélhetőleg a jövőben megtörténik a felújítása és újra látogatható lesz mindenki számára.

III.3.4. Fasori Evangélikus Fiúgimnázium kertje

A ma Budapesti Fasori Evangélikus Gimnázium néven ismert iskola épületét és a hozzá tartozó evangélikus templomot Pecz Samu tervezte 1903-ban. Ifjabb Pecz Ármin valószínűleg bátyja révén jutott a lehetőséghez, hogy megtervezze a gimnázium kertjét.⁶⁰ Az építési munkálatok 1904-ben fejeződtek be, így feltételezhetően az iskolakert ezek után készült el. Pecz tervei

9. ábra A gimnázium udvara 1938-ban (kép forrása: Fortepan)

nem maradtak fenn és korabeli tudósítás sincs róla, így a századeleji állapotról nincs elérhető információ.

A legkorábbi fellelhető képes anyagok 1938-as fotográfiák, amelyeken az iskolaudvaron zajló sportesemény, illetve a templom melletti kertrész látható. (9. ábra) A fotókon látszik, hogy a XX. század első felében az udvarnak csak a középső, sportolásra használt területe volt burkolt. Ez a terület ma is sportpályaként funkcionál, de ma korszerű burkolatokkal, - úgy, mint aszfalt és öntött gumi, - van lefedve. A sportpálya mára egy futókörrel is kiegészült, az udvar

⁶⁰ Gy. Balogh – Frey – Kalmár – Kiss – Zsembery, 2013, 270

területének pedig több mint a fele burkolt. A gimnázium épülete mellett futó keskeny, beton szervízárdá már a képek készültekor is megvolt, de a többi sétaút még nem volt kijelölve. Egy 1966-os légifelvételen már látszik a futókör, valamint az épület bejáratától a sportpályaig vezető átlós irányú gyalogút is. Ma többféle burkolat is megjelenik az iskolaudvaron: öntött gumi, helyben öntött beton, betonlapok és aszfalt burkolatok teszik az udvart járhatóvá. A gyepfelületek nagymértékű kitaposásnak vannak

10. ábra A gimnázium és udvara egy 1966-os ortofotón (kép forrása: fentrol.hu)

kitéve, ez természetesen egy iskola udvarán nem meglepő. A fotókon jól látszik, hogy az iskolaudvar növényállománya főként lombhullató fásszárúakból állt. Az 1966-os ortofotóról (10. ábra) leolvasható, hogy az évek során a növényállomány új egyedekkel egészült ki, és növekedett is, valamint a ma is meglevő négy nagy fenyő is látszik már a sportpálya oldalán. A telek dél-nyugati oldalán már 1938-ban is egy lombhullató fából álló fasor állt, de valószínűleg ez nem azonos a napjainkban itt található fasorral.

A mai állapota feltételezhetően egyáltalán nem egyezik ifjabb Pecz Ármin elképzelésével, ám századfordulós hangulatot megidéző elemek ma is találhatóak az udvaron. A templom melletti út mentén a századforduló kedvelt növényéből, a pálmaliliomból láthatunk kiültetést, és a kertben több tiszafa is áll, ami szintén a korszak divatos szabadterépítészeti eleme volt az örökzöld fenyőkkel együtt.

III.3.5. Királyi József-Műegyetem parkja

A nagymúltú Királyi József-Műegyetem parkjának megtervezése nem kis megtiszteltetésnek számított a korban. A Műegyetem történeti campusának mai képének megvalósulásában a Pecz család jelentős szerepet töltött be. Az

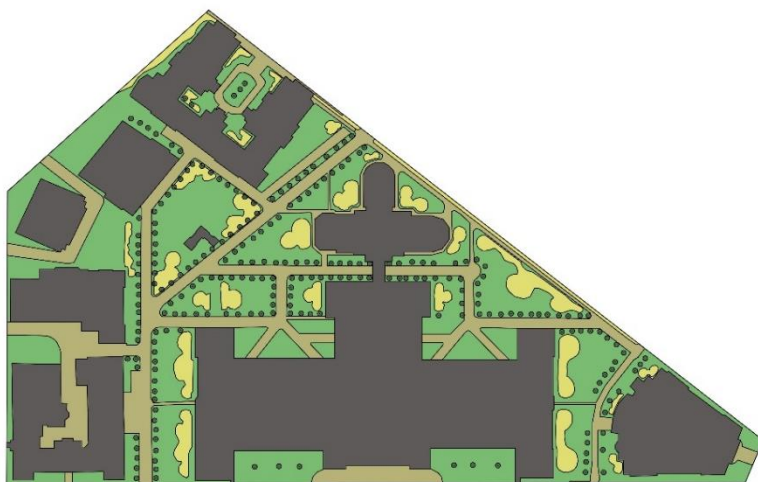
11. ábra A Budapesti Műszaki Egyetem parkjának ifj. Pecz Ármin által 1909-ben készített tervrajzának másolata (kép forrása: a szerző felvétele)

egyetem több, ma is álló épületét, - például az egyetemi könyvtárat - Pecz Samu tervezte, így feltételezhetően ifjabb Pecz Ármin részben bátyja révén, részben a Millenniumi kiállítások kertészeti rendezésének sikere miatt tervezhette meg a parkot 1909-ben.⁶¹ A Műegyetem parkja 1909. november 14-én készült el, de nem teljesen Pecz tervei alapján valósult meg. A kertművészeti alkotás a historizmus ideje alatt készült el, neobarokk stílusban.

Ifjabb Pecz Ármin 1909-ben készült tervét (11. ábra), - melyet a kertészeti munkákhoz a növényszámok magyarázataként készített - Budapest Főváros Levéltárában őrzik, de másolata a Műegyetem könyvtárában is megtekinthető. Ezen terven jól látszanak a kiültetési formák. Az épületek mellé Pecz egymással szimmetriában álló gyepes parterszerű kiültetéseket tervezett. A zölddel jelzett gyepterületek széleit kék, a gyeplejtőket pedig barna színnel jelölte a terven. Az 1:500 méretarányú kiültetési terven a növények darabszámaikat zöld, piros és sárga színezéssel jelölte az alkotó. (11. ábra) A rajz alapján megállapítható, hogy a gyepterületek széleit, -ahol nem más virágos kiültetés van- Pecz fákkal szegélyezte. Az egyetem főbejáratához két díszes, egymás tükörképét mutató szőnyegágyat tervezett. Korabeli leírásokból tudunk a park egykori épített elemeiről is. A Sóhajok Hídja alatt futó út végénél pergolával övezett díszmedence és szökőkút állt.⁶² Ezen elemek ma már nem találhatók meg a parkban, helyettük az 1950-es évekből megmaradt beton planténerek és szobrok láthatók.

A Pecz-féle növénykiültetési terv alapján egy elemző grafikát is készítettem (12. ábra), melynek segítségével a következő megállapítások tehetők a Műegyetem parkjáról: a kompozíció meghatározó szervezőeleme az erőteljes vonalvezetésű úthálózat. Az különböző hierarchiájú

utak geometrikus vonalvezetését mind alaprajzi és térszervezési vonatkozásban felerősítik a szabályos fasorok. A sétautak vonalvezetése az egyetemi épületek elhelyezkedéséhez és alaprajzához is igazodik, valamint biztosítják azok körbejárhatóságát. Az utak épületalaprajzhoz való

12. ábra Az 1909-es Pecz-féle terv alapján készült elemzőábra (kép forrása: a szerző által 2023-ban készült ábra)

⁶¹ Gy. Balogh – Frey – Kalmár – Kiss – Zyembery, 2013, 217

⁶² Gy. Balogh – Frey – Kalmár – Kiss – Zyembery, 2013, 217

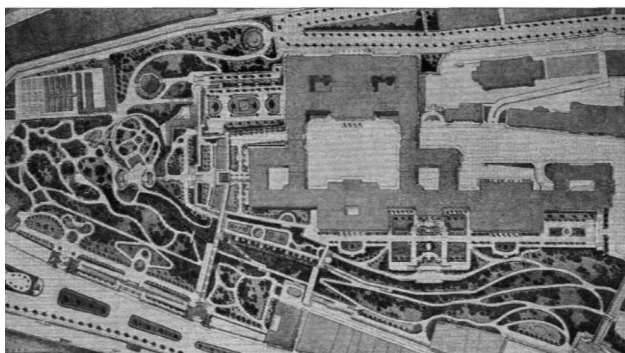
igazodása különösen jól látszik az íves homlokzatú BME CH Épület és a mögötte futó íves út esetében. A K épület két oldalán elhelyezkedő három-három partert elválasztó utak fekvése és kapcsolata a barokk lúdláb sétányokat idézi. Ez a múltidéző kompozíciós megoldás a park historizáló jegyei közé sorolható.

A nagy kiterjedésű gyepfelületekben, megfontolt módon, a legtöbbet használt, reprezentatív parkrészekben kaptak helyet a virágágyak. A létesítmény rendeltetése miatt nagy méretű, köztérszerű teresedések nem figyelhetők meg a Műegyetem egykori alaprajzán. Az utak mentén feltételezhetően ifjabb Pecz Ármin korában is helyeztek el padokat, hisz a kiegyezés után felvirágzó közparképítészetnek fontos elemi voltak a historizáló utcabútorok. A park délnyugati felén levő körsétányos rózsakert még nem szerepelt ifjabb Pecz Ármin tervén. A trapéz alakú terület, - melyen ma a rózsakert áll, - a századfordulón egy fasorral szegélyezett területrész volt, melynek sarkain szabálytalan alaprajzú virágágyak helyezkedtek el. Ma a körsétány és a rózsakert területén kívüli részt sűrűn álló, fásszerű növényállomány borítja, így belül egy intimebb, elvonulásra alkalmas tér jött létre.

A park jelenlegi állapotára jellemző, hogy az utak között dominálnak a szigetszerű gyepes zöldfelületek. Nagyobb kiterjedésű aszfaltozott felület az egyetem déli oldalán a Kazánház és az L Épület között található. A K Épület és a Könyvtár épülete közötti területen ma is láthatók a szimmetrikus elrendezésű kiültetések. Az eredeti növényállomány fái közül több ma is a parkban áll, például a történelmi campus déli bejáratánál álló öreg tölgyek. (7. melléklet) A Budapesti Műszaki Egyetem parkja ma is impozáns megjelenésű, a környékbeliek és az egyetemisták számára jól használható intézménykert. Bár ma már nem az eredeti századfordulós koncepció köszön vissza benne, a park mégis megőrizte egykori, századfordulós arculatát. (6. és 5. melléklet)

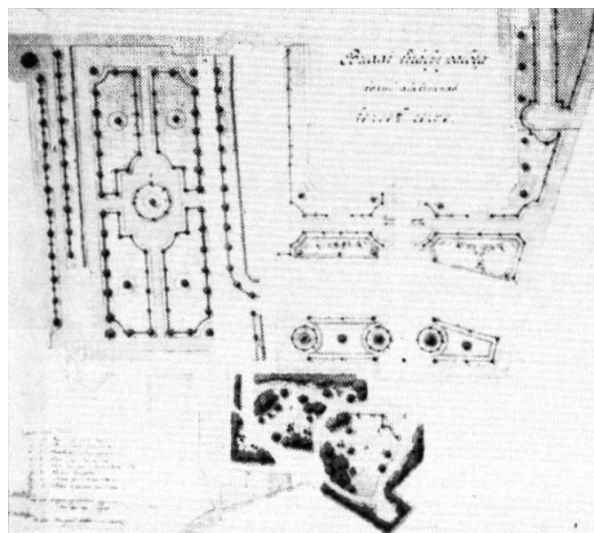
III.3.6. A budavári királyi kertek: Szőlőskert, Újvilág kert, Nyúlkert

A budavári palota kertjeinek tervezésében több neves hazai tájkertész is részt vett úgy, mint Ilseman Keresztély, aki Peczhez hasonlóan szintén készített tervet a Szőlőskert átalakítására, ám ennek csak

13. ábra Hauszmann Alajos 1912-es helyszínrajza a Budavári palota kertjéről (kép forrása: Alföldy, 2001)

részletei valósultak meg.⁶³ A Pecz tervezte kertek közül több beazonosítható egy 1912-es Hauszmann Alajos által készített helyszínrajzon. (13. ábra) Ifjabb Pecz Ármin 1898-ban három kertrészlet átalakítását tervezte meg, majd a kertészeti munkálatok is az ő felügyeletével folytak. A Szőlőskert, - melyhez Ilseman is készített terveket, - tájképi stílusú maradt: íves vonalvezetésű sétautak és szabálytalan elrendezésű növénycsoportok alkották főként. Hauszmann Alajos helyszínrajzán, már nem teljesen ez az

14. ábra Pecz Ármin tervei a budavári királyi kertekhez 1898 (kép forrása: Alföldy 2001)

állapot szerepel, itt a kertrészt már több út tagolja, de a megnőtt faállomány elhelyezkedése a Pecz korabeli állapothoz igen hasonló.

A neobarokk stílusú reprezentatív Újvilág kert szabályos alaprajzú, mértani elrendezésű kertművészeti alkotás volt Pecz tervei alapján. A palota déli szárnyánál fekvő Újvilág kert központi eleme egy nagy méretű díszmedence volt, melyet gömb formára nyírt tiszafákkal szegélyezett, sülyesztett, gyepes parterek vettek körbe. A díszmedence négy oldalról, a parterek között vezető utak által volt megközelíthető. (14. ábra) A vízarchitektúra a Hauszmann-féle helyszínrajzon már nincs meg.

A Nyúlkert feltételezhetően az Újvilág kert mellett helyezkedett el, a palota déli homlokzata előtti teraszon és szintén geometrikus kialakítású lehetett. A kert nyugati oldalán egy pergola zárta le a térrészt. A terven Pecz a kiültetésre szánt növényeket is feltüntette, ám a terv rossz állapota miatt, ez nem leolvasható.⁶⁴ A Budavári Palota történeti kertjei ma már mind teljesen átalakultak, beépültek, az egykori, századfordulós állapotra nem utal a kialakításuk.

15. ábra A kertek feltételezett helye a Hauszmann-féle helyszínrajz kinagyított részletén (kép forrása: Alföldy, 2001. Képet szerkesztette: a szerző, 2023)

⁶³ Alföldy 2001, 283

⁶⁴ Alföldy 2001, 283

III.3.7. Lingel János leányfalui kertjének elemző bemutatása

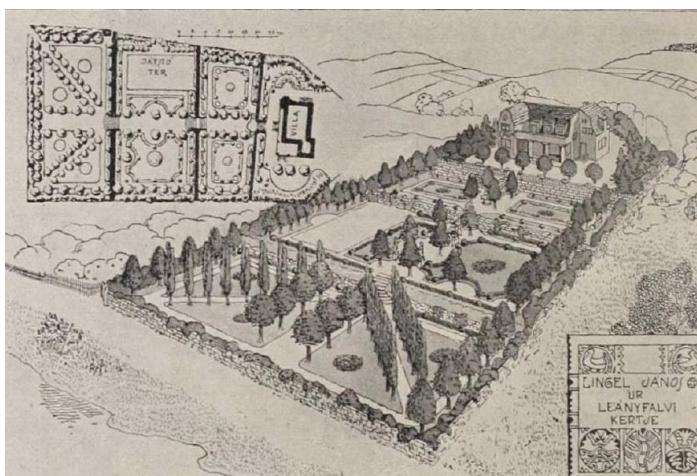
Lingel János (1880-1951)⁶⁵ leányfalui nyaraló kertjének tervét az 1910-es Országos Magyar Kertészeti Egyesület Nemzetközi Tavaszi Kertészeti Kiállításán mutatták be a nagyközönség előtt.⁶⁶ A kertről készült látványtervet és egy alaprajzot a Kertészeti Lapok 1911 februári számában is közölték (17. ábra), valamint maga a tervező, ifjabb Pecz Ármin is adott némi magyarázatot a koncepcióhoz.

16. ábra A Lingel-villa és a harmadik terepszint látványa egy archív képeslapon (kép forrása: Országos Széchényi Könyvtár Képeslaptár)

Pecz elmondása szerint ez a terv volt első nagyméretű geometrikus stílusú villakertje.⁶⁷ A mértani koncepciót a tervező a telek emelkedő terepi viszonyai miatt választotta. Több szöveges információval a tervező nem szolgál, amelyet ezzel indokolt: „Részletes ismertetés egyrészt a helyszűke, másrészt a távlati rajz érthetősége folytán talán fölösleges”⁶⁸

Lingel János bútorkereskedő 1902-ben vásárolta meg a ma Leányfalu, Móricz Zsigmond út 115-117. szám alatt található nagyméretű telket, amin nyaralót építtetett. Pecz 1910-ben készítette el a neobarokk stílusú villakert terveit. A Kertészeti Lapokban megjelent látványterv alapján a villakert tervezett állapotáról a következő megállapításokat tettem: a kertet kőkerítés veszi körül, mely

17. ábra Lingel János leányfalui kertjéhez készült alaprajz és látványrajz, ifj. Pecz Ármin 1910 (forrás: Kertészeti Lapok 1911, 76)

előtt cserjesor fut végig. A kert négy különböző magasságú teraszból áll, amelyek a villa felé haladva egyre magasabban helyezkednek el. A teraszokat egy széles, egyenes vonalvezetésű, lépcsőkkel tagolt sétaút köti össze, amely Kiss Gábor leányfalui villákról szóló könyve szerint

⁶⁵ Múzeum Digitár

⁶⁶ Ars Hungarica 2006, 64 lábjegyzet

⁶⁷ Kertészeti Lapok 1911, 74

⁶⁸ Kertészeti Lapok 1911, 75

a Dunáig vezetett.⁶⁹ (8. melléklet) A legalsó teraszt a barokk lúdláb sétányokat idéző, három irányból induló és az alsó lépcsőnél találkozó utak szabdalják háromszögletű részekre, közöttük gyepes parterek fekszenek. A két szélső sétányt oszlopos nyárfasorok kísérik.⁷⁰ A kert főtengelelyén fekvő utat az alsó teraszon 3-3 gömbkoronájú díszfa szegélyezi két oldalról.

A második terasz közepén széles, kúpos lombkoronájú fákkal szegélyezett út fut a két lépcsőkart összekötve. A sétaút egyik oldalán nagy kiterjedésű gyepes parter található, a másik oldalon, a kisebb méretű gyepes parterek mellett téglalap alaprajzú „Játszó tér” megnevezésű terület fekszik, amelyet tenispályaként használtak a villa tulajdonosai. A gyepes parterek közepén kör alaprajzú szőnyegágyat tervezett Pecz, feltételezhetően dekoratív, virágos növényeket alkalmazva.

A harmadik terepszintet az alatta levő terasztól egy kőből rakott támfal választja el, a támfal középső részén egy kétkarú, szimmetrikus neobarokkos lépcső áll. A teraszt kettészelő fasorokkal kísért út két oldalán 1-1 nagyobb füves gyepfelület terül el. A gyepes parterek közepén ezen a terepszinten is megtalálhatók a virágos szőnyegágyak. A parterek szélein alacsony sövény fut végig, ezzel is jelölve, hogy a gyep csak díszítő célt szolgál. A harmadik és a negyedik terepszint egy századeleji leányfalui képeslapon is megjelenik. (16. ábra) A fák kis méretéből látszik, hogy a fotográfia a kert elkészültétől számított első vagy második évben készülhetett. A képen megfigyelhető, hogy a gyepfelületekben levő szőnyegágy közepét fenyőfa díszíti, ez a Pecz Ármin-féle tervről és látványrajzról nem olvasható le. Az archív felvételen látszik, hogy az alacsonyabb támfalakra kúszó növények kapaszkodtak fel és a kert burkolatairól is információt kaphat a megfigyelő. A főtengelely vonalában futó út szórt burkolatú volt, az alacsonyabb támfalak pedig terméskőből épültek. A képeslapon, az út közepén egy épített kerti elem is található, feltételezhetően egy vízarchitektúra, Az alaprajzon ez nem szerepel, a látványrajzon pedig

18. ábra A Lingel-villa kertjéről készült elemző ábra, ifjabb Pecz Ármin 1910-es terve alapján (kép forrása: a szerző által szerkesztett ábra)

⁶⁹ Kiss Gábor, 2009, 67

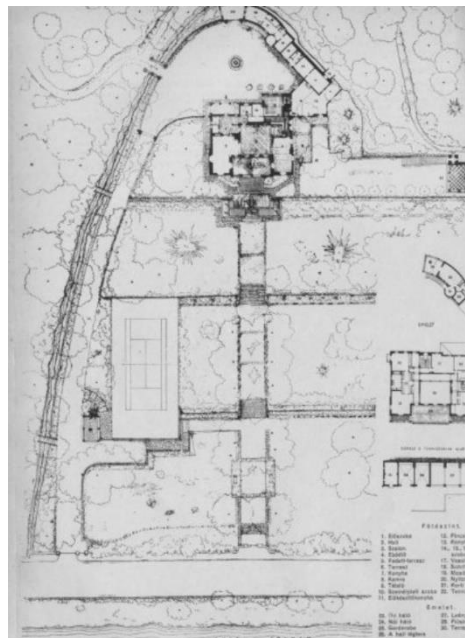
⁷⁰ Kiss Gábor, 2009, 68

nagyrészt a fák takarásában ábrázolta Pecz, így csak alapos szemrevétele után lehet észrevenni.

A legfelső, negyedik terasz támfalának tetején fasor takarja el a nyaralóvilla látványát. A kert alapvetően letisztult, egyszerű, de a villához legközelebbi, felső terasz részletgazdagabb a többinél. Itt több vízarchitektúra is megjelenik, - falikút és csobogó formájában, - valamint rózsaaágak és gömbkoronájú fák díszítik ezt a kertrészt.⁷¹ Kiss Gábor tanulmánya szerint Pecz sok nyírt örökzöld növényt alkalmazott a geometrikus kerti kompozícióban. A bajor formavilágú épületet többszintű fásszárú növényzet öleli körül. Mivel a villa egy hegyoldalon fekszik, Pecz a környező erdő látványát is a kertbe komponálta. A kert hátsó részében a meglevő vegetációhoz illeszkedő fásszárú növények állnak, így a villakert és a természetes táj határát szinte csak a kerítés szabja meg.

A villakert terve alapján készült elemző ábra (18. ábra) segítségével feltárhatók a Pecz Ármin által többször is alkalmazott jellegzetes kerti jegyek: a geometrikus kompozíció, a határozott vonalvezetésű utak, a szőnyegágyak és a fasorokkal való szegélyezés.

A villát 1938-ban a Lingel család anyagi nehézségek miatt eladta a Sorg házaspárnak. Sorg Antal Építési vállalkozó volt, az egykori bajor stílusú villát teljesen átalakította. Az új épület mediterrán hangulatot tükröz. Sorgék a villa mellett a kertet is átalakították, hisz a Pecz-féle szecessziós stílusával, már nem állt összhangban az új villaépülettel.⁷² Falus Elek tervezte meg az új kertet 1940-ben, amely egy fennmaradt helyszínrajz (19. ábra) alapján összevethető Pecz Ármin tervével. A Falus-féle villakert maradványai láthatók ma is Leányfalun.

19. ábra A Falus Elek által tervezett kert helyszínrajza (kép forrása: Kiss Gábor, 2009, 68)

Az új kerti koncepció megőrzi a korábbi állapot több markáns elemét is. A kerítéstől a villaig felfutó széles út, a terméskő támfalak, valamint az egyes szintek közötti magasságokat áthidaló kőlépcsők Falus Elek tervén is megtalálhatók. Az 1940-es terven a „Játszó tér” maradt az eredeti helyén, de területét megnövelték és már egyértelműen tenispályaként van megjelölve.

⁷¹ Kiss Gábor, 2009, 68

⁷² Kiss Gábor, 2009, 68

Falus megőrizte a széles sétautat szegélyező fasorokat is, feltételezhetően a fák ekkor már igen nagy méretűek lehettek, így kár lett volna kivágni azokat.

A növényállománynak is csak egy részét hagyta meg Falus az 1940-es terven. A helyszínrajzon jól látszik, hogy a támfalak tetején elhelyezett fasorokat és cserjéket megőrizték. A lenti szinten az új út miatt a ferde fasorokat szabadabb elrendezésű növénytakaróval helyettesítették, a kerti kompozíció elveszítette erősen geometrikus jellegét. A kerítés előtt széles cserjesávot ültettek, amely eltakarja a kertet és a villát az utcáról nézve. A Pecz-féle gyepes partereket Falus teljesen elhagyta, helyettük szabad elrendezésű gyepes- cserjés kiültetést tervezett.

20. ábra Ma is meglevő kőlépcső a villakert főtengelyén (kép forrása: a szerző felvétele)

Igen nagy változtatás a Pecz-féle tervhez képest, hogy az 1940-es változaton a kert egyik sarkában egy főútról nyíló gépkocsi bejáratot alakítottak ki. A kert egykor főbejáratát innentől kezdve csak gyalogos bejáratként használták. Az új bejáratától egészen a villa hátsó udvaráig meredek, bazalt kiskockakő út vezetett fel. A feljáró két oldalát takaró szerepű fásszárúakkal szegélyezték. A tenispálya három oldalához széles takaró növényzónákat tervezett Falus, hogy egy intimebb tér jöheszen így létre. A tenispálya előtt egy kocsiszínt is kialakítottak, így a kert látványa egy újabb, markáns építménnyel bővült. A villa mögött új épületet emeltek a villatulajdonosok vendégei számára. A két épületegység között kövezett udvart alakítottak ki. A Falus Elek a környező erdős területeket is integrálta a villakertbe, a felső kövezett udvartól egy íves vonalvezetésű, meredek úton lehet az erdőbe kijutni.

A XX. század közepén a villa állami tulajdonba került, pártüdülőként funkcionált, így a kert is folyamatos fenntartás alatt állt. A kert új funkciókkal is bővült, például haszonkerti résszel, mivel a kültéri ágyásokban és fóliaházban termelték meg a konyhán használt zöldségnövényeket.

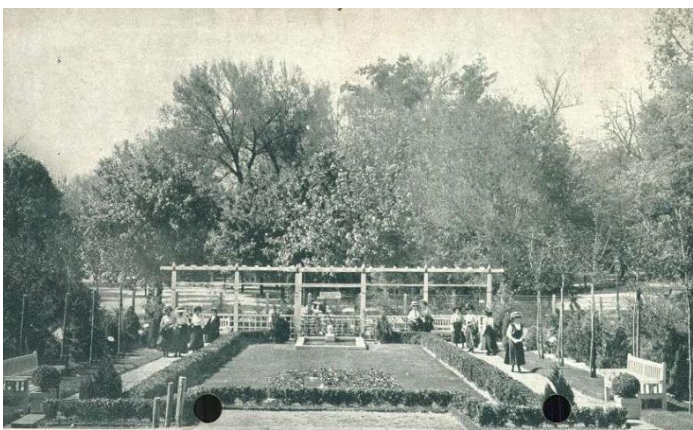
Ma a Sorg villa esküvői helyszíneként működik. A kert elhagyatott, az egykori feltételezhetően impozáns látvány nem köszön vissza a jelenlegi állapotban. Remélhetőleg ennek az elrejtett, nagy építészeti és kerttörténeti értékkel bíró helyszínnak a híre minél több emberhez jut el a közeljövőben és egyszer a felújítására is sor kerülhet.

III.3.8. Díszkertészlet az 1910-es nemzetközi kiállításon (24. ábra)

Az 1910 májusában Budapesten tartott Nemzetközi Tavaszi Kertészeti Kiállításra ifjabb Pecz Ármin is tervezett egy szecessziós stílusú kertészletet, amit a kiállításon megépült installációként be is mutattak. A kertészletről egy a kiállításon készült fotográfiát, valamint egy távlati rajzot (22. ábra) a Kertészeti Lapok is közölte.⁷³

Mivel a kiállításon csak egy kertészlet lett bemutatva, feltételezhető, hogy maga az installáció a többi, Pecz által tervezett kerthez képest igen kisméretű volt. A szecessziós stílusú kertművészeti alkotást egyenes, szögletes formavilág jellemzi. Az egymással derékszöget bezáró sétautak egy alacsony, nyírott sövénnel szegélyezett, téglalap alakú gyepet zárnak közre. A gyepfelület négy sarkában egy-egy kúpos habitusú örökzöld fácska áll. A gyepen egy négyzet alaprajzú virágágy, valamint a gyep végében egy kisméretű négyszögletes díszmedence fekszik. A vízarchitektúra része egy ülő embert ábrázoló szobor is. A megépült kertészlet hátsó részéről egy fotográfiát is közöltek a folyóiratban. A képen a vízmedence mögötti terület látható, aminek központi eleme egy filigrán, feltételezhetően faszerkezetű pergola. Ez a pergola nem csak térelválasztó és árnyékoló szerepet tölt be, mivel pad és növényrács részei is vannak. A képen egy ülő nő is szerepel, ez nagyban segíti a kertészlet és a pergola méreteinek megértését.

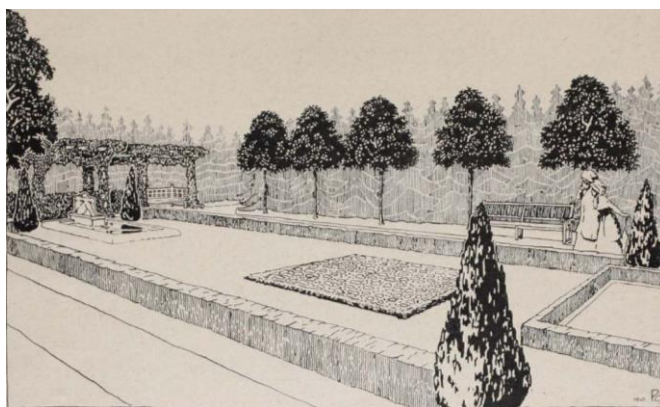
Mivel ez az installáció a Nemzetközi Tavaszi Kertészeti Kiállításra készült, természetesen ma már nem áll, de a Kertészeti Lapokban közzé tett képek segítségével egy újabb példán keresztül kaphattunk képet Pecz szecessziós kertművészetéről.

Budapesti Nemzetközi Kertészeti Kiállítás 1910.

Pecz Ármin modern kertészlete.

21. ábra A kertészlet fényképe egy 1910-es képeslapon (kép forrása: Zempléni Múzeum képeslapgyűjtemény)

22. ábra Ifjabb Pecz Ármin látványrajza az 1910-es nemzetközi kiállításra készült díszkert részletéről (forrás: Kertészeti Lapok 1911, 73)

⁷³ Kertészeti Lapok 1911, 73-74

III.3.9. Tost Gyula gödi nyaralókertje

A ma Alsógödön, a Jávorka utcában található Tost-Wigner villa kertjét ifjabb Pecz Ármin tervezte 1911-ben Bánvölgyi Tost Gyula és felesége Blum Rozália részére. 1917-ben a villa Wigner Antal és családja tulajdona lett, majd a kommunizmus ideje alatt a Magyar Honvédelmi Szövetség kezébe került. Erről tanúskodik egy 1945 utáni képeslap, melyen a villaépület látható, körülötte az úttörőtábor résztvevői, a képeslap hátulján

pedig olvasható, hogy az épület a gödi MHSZ nyaraló. ⁷⁴A rendszerváltás után a Piarista Rend Magyar Tartománya kapta meg. Ma a Piarista Szakközépiskola központjaként használják a villa épületét és a hozzá tartozó kertet. ⁷⁵

A gödi nyaraló tervéről ifjabb Pecz Ármin, a tervező, igen szűkös leírást ad a Kertészeti Lapokban 1911-ben íródott cikkében. ⁷⁶ A kertben levő változó magassági különbségek miatt Pecz egy igen bonyolult elrendezésű parkot tervezett a villához. Így metszetek hiányában a tervező nem tárja fel szövegesen az olvasó előtt a nagykiterjedésű villakert részleteit, csak egy 1:400 méretarányú alaprajzot (26. ábra) közöl a cikkben. A telek villa közeli részéről több archív fénykép is található. (24. és 25. ábra) Ezek és a Pecz-féle alaprajz alapján szerezhetők pontosabb információk a századfordulós állapotról.

24. ábra A Tost-Wigner villa és a kert egy utánszínezett fotográfián (kép forrása: Gödi digitális fotóarchívum)

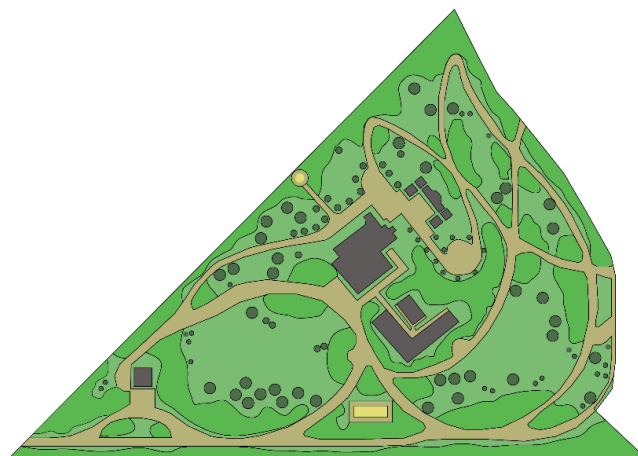
25. ábra A villakert és a villa előtti szőnyegágy látványa (kép forrása: Gödi digitális archívum)

⁷⁴ Hungaricana

⁷⁵ Göd település honlapja

⁷⁶ Kertészeti Lapok 1911, 74

A historizáló villaépület valószínűleg a telek egyik legmagasabb részén helyezkedett el. Ez egy XX. század eleji utószínezett fotográfia alapján állapítható meg, amelyen az épület mögötti nagy fák koronájának csak a teteje látszódik. A fénykép jól mutatja a Pecz Ármin által is megemlített változatos terepviszonyokat, a kép bal oldalán levő kertrész egyértelműen emelkedik. A gyepes rézsút egy keskeny

26. ábra A Tost-Wigner villa alaprajzának elemző ábrája (kép forrása: a szerző által szerkesztett ábra, 2023)

gyalogút szeli ketté, mellette alacsony cserjecsoportok és karcsú megjelenésű lombhullató fák találhatók. A villa másik oldalán, magasabb, sűrűbben álló fák láthatók, melyek jól illeszkednek a kert tájképies karakteréhez. A fényképen számos, fiatal, még alacsony tűlevelű örökzöld is látható, ezek hegyvidéki hangulatot kölcsönöznek a lejtős terepen létesült kertnek.

Egy másik századeleji képeslapon szintén a kert villa körüli része látható, de ez a fotográfia az épület melletti emelkedő terep egy távolabbi pontjáról készült. A fénykép jobb szélén egy kör alaprajzú szőnyegágyszőnyeg fekszik, amely az előbb elemzett képen valószínűleg a fenyőfák takarásában volt. A szőnyegágyszőnyeg egy igen gyakori historizáló elem, így nem meglepő, hogy Pecz ezen kertben is elhelyezett legalább egyet. A kör alakú virágágyszőnyegét alacsonyra nyírt, szabályos formájú cserjéből, valószínűleg örökzöld puszpángból alakították ki. A szőnyegágyszőnyeg szabályos, koncentrikus kiültetést mutat a fényképen, a közepe enyhén meg van emelve. Bár a képen már nem látszódik a kiültetés közepe valószínűleg egy magasabb, a többi növény közül kiemelkedő szoliterrel volt kihangsúlyozva. A régi fotográfián jól látszik, hogy az íves vonalvezetésű utak szórt burkolatúak voltak. Egy úri villa kertjének fenntartásához külön kertészre volt szükség, így nem meglepő, hogy a századeleji fotográfián is szerepel egy a szőnyegágyszőnyeg öntöző kertész.

Az alaprajz érthetőségének megkönnyítésére erről a kertről is készítettem digitális elemzőábrát. (26. ábra) A Tost-Wiegner-villa egy igen szokatlan formájú telken helyezkedik el: a telek déli és északnyugati oldala hegyes szöveget zár be egymással, kelet felől a két egyenes oldalt egy megtört ív köti össze. Az egész telek bejárhatóságát egy bonyolult íves úthálózat biztosítja. A kert alaprajzán az utak vonalvezetéséből lehet a terület terepviszonyaira következtetni. A keleti, észak-keleti oldalon éles kanyarok fedezhetők fel, - a hegyek tetejére vezető utakhoz hasonlóan,

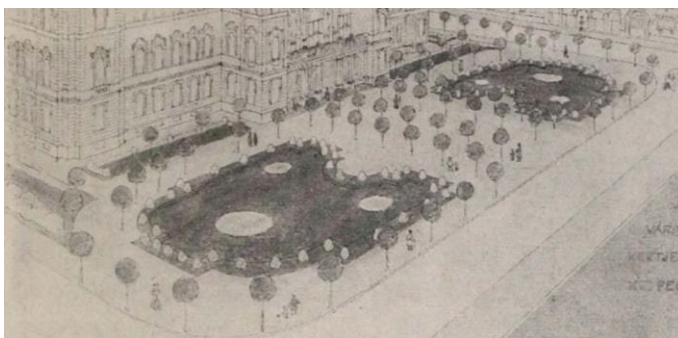
- így ez az oldal feltételezhetően meredekebb lejtésű a kert nyugati feléhez képest. Az egyes kertrészek közötti átlátást Pecz fa- és cserjecsportokkal akadályozta meg. A telek szegélyeit széles fásszárú sávok borítják. A villaépület közelében a kerti kompozíció szabályosabb, enyhén geometrikus jelleget mutat, ami az épülettől távolodva egyre szabálytalanabb, tájképies stílusú lesz. Ez segítette a kert tájba való integrálását, a környező természetes tájképbe való illeszkedést.

A kert a XX. század során természetesen részben átalakult, de számos eleme még ma is megmaradt. Egy 1945 utáni gödi képeslap azt a korszakot ábrázolja, mikor a villa az MHSZ tulajdonában állt. (9. melléklet) Az akkor állami üdülőként működő épület előtt a képeslapon felismerhetők századeleji fényképeken is látható növények. A villa tornya mellett álló egykor karcsú lombhullató fák, ezen fényképen már termetes, árnyékot adó egyedekként jelennek meg. A villa előtti fenyőfák a XX. század közepi felvételen szintén magasra nőttek. A dekoratív szőnyegágy ekkor már valószínűleg nem volt meg.

A kert napjainkban igen jó állapotban meglevő, gondosan fenntartott terület. Több idős feketefenyő és a fásszárú növényállomány egy része is megmaradt a századelőről.⁷⁷ (10.melléklet) Az utak ma már új burkolatot kaptak és több sétaút már megszűnt, de az egykori úthálózat több része még ma is áll. A villaépület elé három szűrő luc került. A kert új funkciójához lett alakítva, de hangulatában és alap koncepciójában ma is őrzi az ifjabb Pecz Ármin tervét.

III.3.10. Győr városháza előtti tér

A győri városháza előtti tér kertészeti rendezését is ifjabb Pecz Ármin tervezte. Erről a munkájáról is megjelent egy látványrajz (27. ábra), valamint a tervező is írt egy rövid magyarázatot a koncepcióhoz.⁷⁸ A tér elrendezését és stílusát Pecz a Mária Terézia korából, a XVIII. századból származó barokk

27. ábra Ifj. Pecz Ármin látványrajza a Győr városháza előtti parkhoz, 1910 (forrás: *Kertészeti Lapok* 1911,77)

városháza épületéhez igazította. A kertművészeti alkotás leghangsúlyosabb része a két,

⁷⁷ Göd település honlapja

⁷⁸ *Kertészeti Lapok* 1911, 75

egymással tükrös, terepbe süllyesztett gyepes tér, amelyek a barokk labdagyepeket idézik. Ifjabb Pecz Ármin így ír saját alkotásáról a Kertészeti Lapokban: „*A két gyöptér gömbalakra nyírott piros teltvirágú galagonya sorfákkal van körül ültetve, melyek virágzásuk idején (máj. – jún.) csodálás tárgyát képezik*”⁷⁹ Ez is mutatja, hogy Pecz tervezői kiválósága nem csak a jól átgondolt tervi kompozíciókban rejlik, hanem hatalmas kertészeti ismereteivel a növényalkalmazás megfontoltsága is emeli kertművészeti alkotásainak értékét.

A gyepes parterekben Pecz három-három kúpos habitusú örökzöldet, - feltehetően tiszafákat, - helyezett el. A látványrajzon nem jelenik meg a három szoliter cserje, csak a helyük. Egy 1913-as győri képeslapon, - ami a Városházát és az előtte lévő teret ábrázolja, - már egyértelműen felismerhetőek a kúpos cserjék, melyeket alacsony nyírt sövény vesz körbe. A tervező látványképén a partereket alacsony sövény és abból kiemelkedő, kisebb kúpos cserjék veszik

28. ábra A győri Városháza előtti tér egy 1913-as képeslapon (kép forrása: Zempléni Múzeum Szerencs képeslaptár. Leltári szám:0122424)

körbe, ám a képeslapokon, - amik az elkészült állapotot ábrázolják, - csak alacsony nyírt sövény látszik. Ez a sövény feltételezhetően puszpángból volt, ami a barokk stíluskorszak óta igen kedvelt növény volt az architektonikus kertekben. A két süllyesztett partert egy széles út választja el egymástól, amely közepén egy kör alaprajzú teresedés található, pihenésre szolgáló padokkal a szélén. A széles út két oldalán két-két gömb koronájú fákból álló fasor áll, melyek között, mindkét oldalon négy padot helyeztek el.

Közvetlenül a Városháza épülete előtt két hosszúkas, téglány alakú parter fekszik, amelyeket fák díszítenek. Az épület két oldalán is fekszik két hosszú parter, amelyeken szintén a fásszárúak dominálnak. A térről több XX. század eleji képeslap is fennmaradt, melyek alátámasztják, hogy a tér Pecz tervei alapján valósult meg. (28. ábra)

A győri Városháza előtti tér ma is megvan, eredeti helyén, de a századfordulós köztéri kompozíció átalakult formában található meg. A két nagy parter nincs besüllyesztve, teljesen a járda szintjébe kerültek és alaprajzi értelemben is átalakultak: befoglaló formájuk leegyszerűsödött. A nagy gyepes felületekre geometrikus egynyári ágyak kerültek, a tiszafák helyett pedig lombhullató szoliter cserjék. Az egyik egykori parterben egy emlékmű áll, a

⁷⁹ Kertészeti Lapok 1911, 75

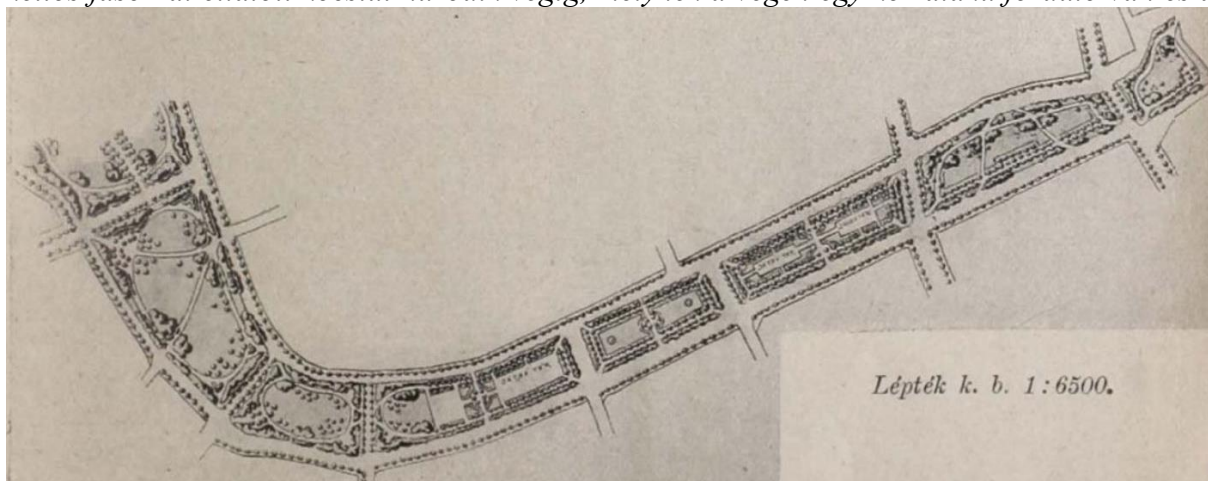
másikban pedig a Győr felirat, ezek megközelíthetősége gyalogúttal van biztosítva. Az épület oldalában futó zöldfelületek mai képén visszaköszön a Pecz-féle kompozíció.

A Városháztér átalakítására 2021-ben Szabó Gyula építész készített koncepciót, amely a reneszánsz kastélykertek ellipszis gyűjtőpontokra szerkesztését veszi alapul.⁸⁰ Ez a koncepció, nem tükrözi az ifjabb Pecz Ármin által tervezett neobarokk köztér megoldásait. A Szabó Gyula-féle terv, még nem valósult meg, inkább tanulmány jelleggel bír.

III.3.11. Győr Rábca-part parkja, a Bercsényi liget

A repertóriumban utolsóként bemutatásra kerülő terv egy igen komplex és nagyszabású kertművészeti alkotás. A győri Kis-Duna szabályozásának következtében a Rábca egykor Győr városán folyt keresztül. A melegebb nyári időszakban gyakran okozott problémát a környékben lakóknak a lecsökkent és felmelegedett vízben lebomló növények miatt kellemetlenné vált levegő. Így a Rábca ezen ágát lecsapolták és a feltöltött medret a városvezetés eredeti szándéka szerint felparcellázták volna, illetve a lakóházak mellett vásárteret létesítettek volna az így felszabadult területen.

A közelítőleg negyven hold nagyságú területen végül nyolc kertből álló közparkot hoztak létre ifjabb Pecz Ármin terve alapján, melyet a Kertészeti Lapok 1911 februári számában közöltek. (29. ábra) A kertművészeti alkotás tervezője így ír az általa tervezett kertkomplexumról: „Annyi azonban talán mégis kivehető, hogy ezek fekvéseinek és a környező városrészeknek megfelelően a közlekedés célszerűségét szem előtt tartva geometrikusan, szimmetrikusan vagy tájképiesen vannak megoldva. A város külterületén fekvő nyolcadik parkrész hosszában egy 700 m. hosszú kettős fasorral ellátott kocsíút húzódik végig, melynek a végén egy kör alakú forduló van és a

29. ábra Ifj. Pecz Ármin terve a győri Rábca-part parkjához, 1910 (forrás: Kertészeti Lapok)

⁸⁰ Arrabona Városvédő Egyesület honlapja

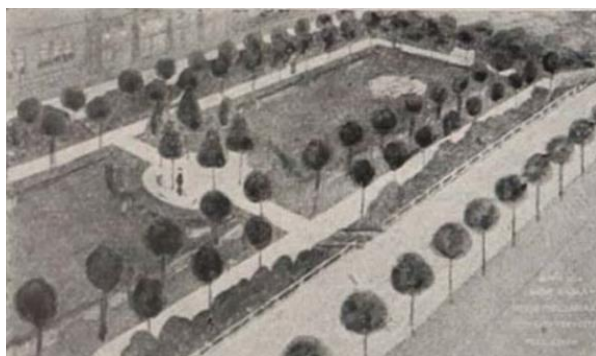
*városi kocsi- és gyalogkorzó helyettesítésére van hivatva. Ezen legnagyobb kertrész külső rész erdőszerűen lesz befásítva s így a körülötte fekvő szil-, nyír- és fűzfaerdőhöz simul.”*⁸¹ Pecz 4. kertrészről készült látványrajzot (32. ábra), valamint, a nyolcadik, legnagyobb park alaprajzát és 3 látványrajzot (33. ábra) is közlétesz a lapban, amelyek segítenek a tervezett állapot feltárásában. A Kertészeti Lapokban közölt tervlapok alapján a következő megállapításokat tettem a Pecz-féle győri közparkról: Az alaprajzok igen részletesek léptékükhöz képest: a tervező a fákat egyedszinten tüntette fel és a kisebb sétautak, szoliter cserjék is jól látszódnak. A két terv elsősorban kompozíciós és térhasználati információkat közöl. Az egész közparkban az utak és a területhatárok fasorokkal vannak szegélyezve. A kertépítészeti együttes egészében többszintű növénytakaró van, amely gye-, cserje- és lombkoronaszintből áll. A park 8 kisebb egységből áll, melyeket a keleti oldalról kezdve nyugatra haladva veszek számba a továbbiakban.

Az első, legkeletibb parkrész a legkisebb méretű, így feltételezhetően emiatt nem szeli át egy sétaut sem. A területet három oldalról cserjesáv, illetve fasor veszi körbe, középen egy nagyobb kiterjedésű, tájképies kialakítású gyepterület helyezkedik el. A gyepes részeken a tájképi kerteket idéző, clump elrendezésű fa és cserjecsoportok vannak. Ez, az első parkrész ma már nem létezik, helyén a Petz Aladár Oktató Kórház Rehabilitációs Centrum áll.

A második parkrész hosszabb kiterjedésű és tájképies kialakítású, minden oldalról fásszárú növényekkel szegélyezett. A kert területét hálózatosan kapcsolódó útrendszert szabdalja fel kisebb részekre. Az így kialakult kisebb gyepes területeken fa és cserjecsoportok állnak, az útkereszteződéseket nagyobb fásszárú foltok határolják. A harmadik parkrész egy geometrikus kialakítású, két részre osztott terület, amely közel szimmetrikus is. A két elkülönülő térrész közepére egy-egy játékkeret tervezett Pecz, amelyeket egy sétauttal kötött össze. A játékterek magas fásszárú növényzettel vannak körbevve, így zártabb, intimebb tereként használhatók.

⁸¹ Kertészeti Lapok 1911, 77-79

A negyedik, téglalap alaprajzú kertről a Kertészeti Lapok egy Pecz-féle látványrajzot is közzétesz (33. ábra), így erről a térrészről pontosabb képet kaphatunk. A parkrész egy szimmetrikus kialakítású, geometrikus stílusú terület, melyet közepén szélesebb út szel ketté. A kertet gömbkoronájú fasor és középmagas cserjesor határolja, belső részét két nagyobb gyepfelület alkotja. A parkrész közepén, a

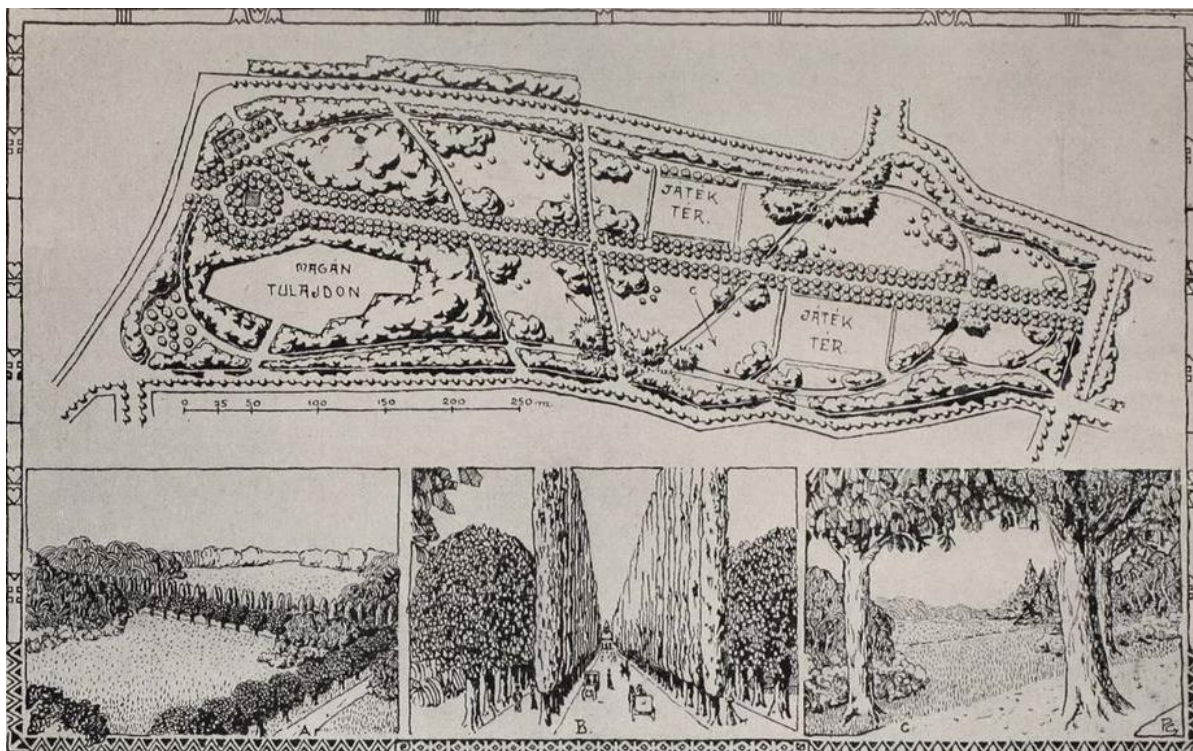

30. ábra Ifj. Pecz Ármin látványrajza a negyedik kertrészről (forrás: Kertészeti Lapok 1911)

keresztirányban áthaladó út vonalában egy kör alaprajzú teresedés található, díszfákkal és padokkal. A két gyepfelületben egy-egy hangsúlyképző elem található, amik feltételezhetően díszmedencék, de ez nem állapítható meg egyértelműen sem az alaprajz, sem a látványrajz alapján.

Az ötödik parkrésznek egyedülálló a kialakítása: a keleti oldala geometrikus, a nyugati fele pedig tájképies kialakítású, mégis úgy tagolják az utak, hogy egy egységként értelmezhetők. A geometrikus térrész egy bonyolultabb képet mutat az eddigieknél. Egy fásszárúakkal szegélyezett játéktérrel kezdődik, amely a sarkok felől közelíthető meg. A kertrész egy négyes osztatú parteres teresedéssel folytatódik, melynek közepén díszfákkal övezett pados pihenőrész található. A parteres pihenőrész után egy geometrikus szakasz található, ami éles határvonalon vált át a kert tájképies részébe. Az ötödik kert tájképies jellegű része egy félkörív nyomvonalú sétányra szerveződik. A sétautat cserje és facsoportok szegélyezik, és egy keresztirányú, szélesebb út választja el a hatodik parkrésztől, amivel igen hasonló a kialakításuk.

A hatodik kert fő szervező eleme egy aszimmetrikus vonalvezetésű körsétány, amelyet kívülről magasabb fásszárú növények határolnak. Középen egy nagyobb kiterjedésű gyepes terület fekszik, amit fa és cserjecsoportok vesznek körbe. A parkrészben körbefutó sétányról több fülkeszerű intimebb hangulatú teresedés is nyílik, melyeken belül feltételezhetően padok is voltak. A hetedik kert funkcionális és kompozíciós megoldásait tekintve igen hasonló a hatodik parkrészhez, ám itt, - a parkrész nagyobb mérete miatt, - a sétaút három pontját keskenyebb utak kötik össze. Így a kert gyorsabban átjárható. A parkrész belső részén fekvő gyepfelületeken a tervező több fa és cserjecsoportot is elhelyezett, melyek segítenek a térrészek tagolásában és napos időben kellemes árnyékot is adhatnak. A parkrész nyugti sarkában a kertből kivezető utat

31. ábra Iff. Pecz Ármin terve a győri Rábca-part parkjának 8. kertjéhez, 1910 (kép forrása: *Kertészeti Lapok* 1911,78)

egy geometrikus kialakítású fél rondó hangsúlyozza ki. A fél rondót két egymással párhuzamos vonalvezetésű félköríven fekvő fasor jelöli ki.

A nyolcadik kert önmagában egy különálló parkként is értelmezhető nagy mérete és kompozíciójának komplexitása miatt. (34. ábra, 11. melléklet) A park teljes körüljárhatóságát egy mindkét oldalról fasorral kísért széles út biztosítja. A kertépítészeti alkotás leghangsúlyosabb része a teljes parkot átszelő, kettős fasorral szegélyezett kocsikázó allé. A széles út mellett magas, vertikális térfalként jelenik meg a kettős fasor, amelyet Pecz egy külön, B-vel jelölt látványképen is megjelenített. A látványrajzon jól látszik, hogy a belső fasor oszlopos habitusú, igen magas fákból áll, így folyosó szerűvé teszi az allét. A külső fasor alacsonyabb, gömbkoronájú fákból áll. A két fasor között sétaút fut. A két út rendeltetése, csak a látványrajzokon látszik egyértelműen, az ábrázolt használók miatt. A kocsikázó allé egy rondóban végződik. A kör alaprajzú teresedés közepén egy kettős fasorral körbevett pavilon állt, amely a századfordulós közparkok kedvelt eleme volt. A nyolcadik park többi része tájképies kialakítású, amely az erdők, erdőszegélyek és mezők természeti képeit idézi. A tervlaphoz, - a központi allé látványán kívül, - még két látványkép készült, melyek nézőpontját a tervező nyilakkal és nagybetűkkel jelölte az alaprajzon. Az A jelű látvány délkeleti irányból tekint a fő allé fasorára egy négyszöges alaprajzú gyepen keresztül. A gyep szélein magas cserje és facsoportok szolgálnak szegélyként. A C jelű látványrajz szemmagasságban ábrázolja a

kisebb sétautak hangulatát és az onnan feltáruló látványokat: kellemes, természetes hatású kép tárul a sétálók szeme elé a nyiladékokon keresztül. A látványrajzoknak megfelelő elképzelés végül nem valósult meg.⁸²

A Rábca part parkja ma is fennáll, területe és a parkegyüttes felosztása megegyezik a századfordulós parkegyüttes szerkezetével. Ma a parkot Bercsényi ligetnek hívják és több része is fel lett újítva a XXI. századi igényeknek és

32. ábra A Bercsényi liget első parkrészének mai látképe (kép forrása: zoldkalauz.hu 2022)

funkcióknak megfelelően. A park keleti oldaláról nézve az első parkrész egy gyepfelületekben gazdag, rendezett megjelenésű, felújított közpark, amin keresztül több sétaút is vezet. A parkban egy játszótér is található. Az különböző funkciójú részek, - úgy, mint a játszótér vagy a pihenésre kialakított ülőhelyek, - alacsonyabb, nyírt sövényekkel vannak elválasztva. (35. ábra)

A második parkrészben kevesebb zöldfelület található, az itt létesített burkolt felületű sportpályák miatt. A park játszótér részén több újonnan ültetett lombhullató fa és cserje van. A harmadik park szintén egy modern, intenzíven fenntartott, sétautakkal szabdalts zöldfelületi elem, amelyet délkeleti oldalon magas fák szegélyeznek. A park szintje valamivel az azt körülvevő utcák szintje alatt található, egyik felében KRESZ-park lett kialakítva, a gyermekek számára. Ezt a parkrészt egy gépkocsiparkoló választja el a parkegyüttes negyedik, sétautak nélküli, szabadabb elrendezésű részétől. A déli oldalán, hosszanti irányban fasorok találhatók.

A negyedik parkhoz erősen hasonló a délnyugati szomszédja, amely abban különbözik, hogy a közepén található gyepes területet egy alacsonyabb rézsű öleli körbe. A rézsű tetején lombhullató fák állnak, amely megidézi, a Pecz által előszeretettel alkalmazott fasorokkal való szegélyezést.

A hatodik park a legnagyobb kiterjedésű, szabad elrendezésű, ligetes terület. Nyugati, elkanyarodó felén futballpálya fekszik, és csak néhány, tipegőkből kialakított sétaút vezet át rajta. A park szabadabb, tájképies kialakítása, valamint a szegélyek fásszárúakkal való beültetése hasonló a századfordulós kertegyüttes formavilágához.

⁸² zoldkalauz.hu

Az egykori parkegyüttes két nyugati része ma már elvesztette park funkcióját, beépítésre került. Intézményi területként funkcionálnak; a Győri Szakképzési Centrum Bercsényi Miklós Közlekedési és Sportiskolai Technikum, valamint az OSB Olimpiai Sportpark fekszenek területükön.

III.4. Ifjabb Pecz Ármin tervgrafikai megoldásai

Egy tervező munkásságát vizsgálva nem feledkezhetünk meg a tervek grafikai nyelvezetéről sem, mivel rengeteget ad hozzá a tervek egyediségéhez. Különösen igaz ez a kézzel készült tervekre és látványrajzokra, amelyekről ifjabb Pecz Ármin századfordulós munkássága esetében is beszélhetünk. Az egyedi díszítőelemek a tervlapok szélein, a látványrajzok kidolgozottsága vagy a fák alaprajzi ábrázolása sokat elárul a korszakra jellemző tervezői mentalitásról és a vizsgált alkotó egyéni igényességéről.

A Lingel-villa 1910-es alaprajza egy letisztult, áttekinthető koncepcióterv, mivel Pecz egyszerű ábrázolási technikát alkalmazott. A terv érthetőségéhez jelentősen hozzájárul az alaprajzzal egy lapon ábrázolt látványrajz, amelynek formavilágáról egy későbbi bekezdésben értekezek. A leányfalui kertterven a fák egyedszinten, egyszerű körökkel vannak ábrázolva, a cserjecsoportok pedig felhőszerű foltokként, tömegben jelennek meg. A gyepes területek nincsenek színezéssel elkülönítve, csak körvonalaik látszódnak. Pecz az építészeti elemeket, - a villaépületet és a támfalakat, - erőteljes fekete vonalakkal tüntette fel a terven.

A győri Bercsényi-liget 1911-es tervein a szoliter fák és a fasorok egyedszinten, egyszerű geometrikus elemekként jelennek meg, míg a cserjecsoportok itt is felhőszerű tömegként vannak feltüntetve. A győri közpark alaprajzain a növények önárnyékait is ábrázolta Pecz Ármin, így a vegetáció térbelisége érzékelhető. Ez többletjelentést ad a Bercsényi-liget tervének a Lingel villa tervéhez képest, ám az ábrázolásmód mégis nagyon hasonló. A győri terveken az örökzöld és a lombhullató növénycsoportok is egyértelműen elkülöníthetők az ábrázolásmódjuk miatt: a lombhullatók lekerekített szélű, felhőszerű foltokként, az örökzöldek hegyes csúcsokban végződő aszimmetrikus alakzatokként jelennek meg.

A gödi Tost-Wiegner villa koncepciótervének ábrázolásmódja egészen egyedi. A sötét alapon, minden kerti elem és felirat világos foltként, negatívként van ábrázolva. A terv sajátossága még, hogy a kerti tömegeket jeleníti meg, foltszerűen, de határozott körvonalakkal: jól elkülöníthetőek egymástól az épületek, a növénycsoportok és a gyepes területek.

A Műegyetem parkjának növénykiültetési tervén a nagyobb növényfoltokat Pecz színekkel különítette el egymástól. A kiültetés szempontjából kevésbé fontos elemek helyét, - az utak és

33.b ábra August Scherl szecessziós kerti látványai (képek forrása: Scherl 1908)

33.a ábra Pecz Ármin grafikai a Bercsényi liget nyolcadik parkrészéről (Képek forrása: Kertészeti Lapok 1911,78)

az épületek helyét, - a tervező üresen hagyta. A fák csak említés-szerűen, a körvonalukkal jelennek meg a terven.

Ifjabb Pecz Ármin látványrajzai megmutatják, hogy Pecz nem csak a növényneveléshez, de a rajzoláshoz is nagyon jól értett. Igen kifejező és szemléletes látványokat készített, melyek jól kiegészítik az alaprajzokat, és mindenki számára érthetővé teszik azokat. Pecz látványrajzai nagyon aprólékosak, stílusukban az August Scherl-féle német szecessziós kerti látványokhoz hasonlítanak legjobban. (33.a és 33.b ábra) Több német szecessziós, másnéven Jugendstil elem is megtalálható ifjabb Pecz Ármin látványrajzain. Az 1910-es kertészeti kiállításra készült díszkertrészlet rajzán és a győri Rábca-part parkjának kisebb látványképein számos szecessziós grafikai megoldás fedezhető fel. Pecz a geometrikus sövényeket vertikálisan álló, párhuzamos vonalsraffból rajzolta meg, a lombos fák koronáját részletesen, levelenként ábrázolta több képen is. A kiállítási díszkertrészlet látványán a háttéralkotó fenyők szintén csak függőleges vonalakkal, valamint a körvonalukkal jelennek meg, így kiemelve a kert fontosabb elemeit. A gyep ábrázolására is többféle megoldás látható a Pecz-féle látványképeken: van, ahol az üresen hagyott részek, van, ahol a homogén kitöltés, más képeken, pedig a sormintászerű sraffozás jelenti a gyepes területeket.

Pecz a látványrajzokon emberalakokat is elhelyezett, így érzékeltette a tervezett kertépítészeti alkotások léptékét, valamint a funkciójukat. Az emberalakok kidolgozottsága illeszkedik a látványrajzok részletezettségéhez és léptékéhez. Az 1910-es kiállítási díszkertrészleten a

34. ábra Dísztű sorminták a Bercsényi liget és a Lingel villa tervein (képek forrása: Kertészeti Lapok 1911, 76, 78)

legkidolgozottabbak az emberek, szinte az arcvonásaik is látszódnak, a többi rajzon az emberalakok csak kicsiben jelennek meg, körvonalakkal.

A Pecz Ármin tervek jellemző igényes megjelenés nem csak a tartalmi részek letisztultságában, hanem több tervlapon egyéb díszítőelemekben is megnyilvánul. A Bercsényi liget nyolcadik parkrészének tervlapját díszes szegély keretezi: a lap tetején és két oldalán népies ízlésvilágot tükröző tulipános és szíves mintázat található. A lap alján, a három látványrajz alatt, három különféle geometrikus sorminta díszít, amelyek főként háromszögekből, rombuszokból és félkörívekből állnak. (34. ábra)

A Lingel villa tervlapján a terv címét a tervező díszes keretbe foglalta. A feliratot kisméretű, népi motívumok veszik körül: felül, két oldalról gerlek, alul pedig életfa rajzok találhatók. (35. ábra)

Érdemes megemlíteni az ifjabb Pecz Ármin tervein megjelenő egyedi betűkészletet is, amely a századforduló plakátművészetének formavilágát hozza. A sajátos betűkészlet egy különleges, játékos hangulatot ad a terveknek és egységes arculatot ad Pecz Ármin munkáinak. A szecessziós betűkészletből építkező feliratok megjelennek a Műegyetem kiültetési koncepciótervén, a Gellért sétány helyszínrajzán, a Lingel villa, a Tost-Wigner villa és a Bercsényi liget tervein, valamint a győri Városház tér látványrajzán is.

35. ábra Díszes keretbe foglalt egyedi betűtípusú felirat Pecz tervén (kép forrása: Kertészeti Lapok 1911,79)

Összegzőképpen megállapítható, hogy az ifjabb Pecz Ármin által alkalmazott tervgrafikai elemek mind emelték a tervek színvonalát, valamint egyedivé tették azokat.

IV. Ifjabb Pecz Ármin és idősebb Pecz Ármin munkássága közötti átfedések

Miután ifjabb Pecz Ármin hazatért Reutlingenből, apja mellett kezdte meg tájkertész pályafutását. Mivel apa és fia együtt dolgoztak 1882-ig, - mikor idősebb Pecz Ármin átadta fiának cége vezetését, - nem meglepő, hogy több hasonlóság és átfedés fedezhető fel a két kertművész munkásságában. Az idősebb Pecz az Országos Kertészeti Egylet egyik

36. ábra Idősebb Pecz Ármin terve az Állatkert kertészeti rendezésére (kép forrása: Hungaricana)

alapítótagja volt, és mind ő, mind fia alelnöki pozíciót is betöltöttek az egyletben, több éven keresztül.

Mivel ifjabb Pecz Ármin az apja mellett tanult bele a szakmába, terveiben visszaköszönnek olyan megoldások is, melyeket édesapja kerttervein is felfedezhetünk. Ezek a hasonlóságok főként a kiegyezés utáni korszakra jellemző historizáló elemek, formai megoldások: a percelelő utak, a rondók, a széles allék és a szabályos fasorokkal való szegélyezés. A hasonlóságok mellett ifjabb Pecz Ármin az apjától eltérő, újszerű, egyedi tervezői stílust alakított ki magának. Ez részben annak köszönhető, hogy az ő munkássága a XX. századra is átnyúlik, így volt lehetősége olyan új irányzatokkal is találkozni és alkotni bennük, mint a szecesszió. A két tervező tervgrafikai megoldásai is igen eltérőek; a legszembevetőbb különbség, hogy idősebb Pecz Ármin a fákat oldalnézetből, vetett árnyékukkal együtt ábrázolta, fia pedig felülnézetből. Mivel ifjabb Pecz későbbi alkotó volt, az ő tervein már nem találhatunk olyan „szerpentintavakat”, - mint apjának több munkáján is, - csak geometrikus formájú vízmedencéket.

Mivel a két alkotó neve megegyezik, és voltak olyan évek, mikor együtt dolgoztak, egyes források a mai Fővárosi Állat- és Növénykert egykori kertészeti tervét ifjabb Pecz Árminnak tulajdonítják. A *Műegyetem a történeti Campus* című könyv⁸³, valamint a Budapesti Negyed 25. száma⁸⁴ is ezt a tényt támasztja alá. Ez az állítás több okból kifolyólag sem helyes. Az állatkert helyszínrajzán egyértelműen felismerhetőek az idősebb Pecz Ármin tervgarfikájára jellemző oldalnézetben ábrázolt fák, és a historizáló szerpentintavak. (36. ábra) Az állatkert létesülésének

⁸³ Gy. Balogh – Frey – Kalmár – Kiss – Zsembery 2013, 275

⁸⁴ Budapesti Negyed, 1999, 77

idejéből is megállapítható, hogy melyik Pecz volt a terület kertészeti rendezésének tervezője. Az Állatkert 1866-ban nyílt meg⁸⁵, - feltehetően az elkészült parkkal, - így az akkor még csak 11 éves ifjabb Pecz Ármin nem lehetett a kertészeti rendezés tervezője. Szerencsére az ilyen, tervező kilétével kapcsolatos kérdések legtöbbje a tervek keletkezési dátuma alapján megválaszolhatók.

Idősebb és ifjabb Pecz Ármin közös munkája nagy hatással volt az ifjabb tervező szakmai tevékenységére és már a századfordulós szacikkek és kitüntetések is ezt igazolják. Így kijelenthető, hogy ifjabb Pecz Ármin méltó módon vitte tovább apja szakmai örökségét.

V. Kutatás összegzése, eredményeinek összefoglalása

Ifjabb Pecz Ármin hazai kertművészetben betöltött szerepe több szempont szerint is értékelhető. Mivel Pecz a hazai századfordulós kertművészet alkotója volt, a különböző stílusirányzatok egymással párhuzamos, egyidejű jelenléte és keveredése az ő tervezői munkásságában is megmutatkozik. A felkutatott kertművészeti alkotások elemzése során három stílus jegyeit fedeztem fel ifjabb Pecz Ármin terveiben, amelyek ismétlődése miatt meghatározható a tárgyalt alkotó egyedi stílusa.

Pecz munkáiban a visszatérő tájképies stílusjegyek a következők; a belt, ami a kertet, parkokat körülvevő egybefüggő növény-, vagy erdősáv, megtalálható a győri Rábca-part parkjának nyolcadik, tájképies kialakítású parkrészében és a gödi Tost-Wiegner villa erdős szegélyein. A belt a Heinrich villa és a leányfalui Lingel-villa telekhátárain is jelen volt, valamint a Tőry-villa kerítése mentén is hasonló kialakítás volt. A clump kiültetésű facsoportok és a természetes hatást keltő növénycsoportok meghatározó elemei voltak a győri Bercsényi-liget második, negyedik, hetedik és nyolcadik parkrészében, valamint a Tost-Wiegner villa festői megjelenésű kertjében. A Gellért-hegy lábánál húzódó sétány szabálytalan, íves vonalvezetésű útjaiban is a tájképi korszak formavilága köszön vissza.

Magyarországon, így ifjabb Pecz Ármin kertművészetében is a historizmus volt a legmeghatározóbb irányzat a kiegyezés és az I. világháború közti korszakban. A jellegzetes historizáló szőnyegágyak és gyepes parterek a budavári Újvilágkert és Nyúlkert fő alkotóelemei voltak. Ilyen kiültetésformák jelentek meg a Műegyetem parkjában, a győri Városház előtti téren, valamint a Lingel-villa több teraszán is. A historizmus jellegzetes útformáit Pecz is

⁸⁵ Zoo Budapest

számos tervében alkalmazta. Széles allék szelik át a Bercsényi-ligetet, a Műegyetem parkját; Győrben a Városházát, Leányfalun pedig a Lingel-villa bejáratát lehetett ilyen típusú úton megközelíteni. Íves, percelő utak szabdalták a Bercsényi-liget, a budavári Szőlőskert és a Tost-Wiegner villa historizáló kertjeit.

Az Osztrák-Magyar Monarchiához való tartozás miatt hazánkba is eljutó Jugendstil hatás Pecz mértani kertjeiben figyelhető meg. Ezen kertművészeti alkotások közös jellemzője az erős geometrikusság, valamint a részletgazdagság. Ifjabb Pecz Ármin Jugendstil stílusú kertjei a Lingel-villa kertje, az 1910-es nemzetközi kiállításra készült kertrészlete, valamint a győri Bercsényi-liget egyes részletei.

A különböző stílusok jegyei mellett a századfordulón kedvelt növények alkalmazása is erősen meghatározta Pecz alkotói stílusát és kertművészeti alkotásainak látványát, hangulatát. Ifjabb Pecz Ármin kertjeiben ezek, a korszakban népszerű növények fordultak elő: tiszafa; fenyőfélék; örökzöld cserjék; a puszpángsövények; szabályos megjelenésű, oszlopos és gömb koronájú fák; gömbös formára nyírt cserjék; valamint az alacsony sövények. Ezt növénykiültetési tervek, illetve korabeli leírások támasztják alá.⁸⁶ (11. ábra)

Pecz egyedi alkotói stílusának az általa használt tervgrafikai megoldások is szerves részét képezik. Az osztrák szecesszió hatását mutatják az aprólékosan kidolgozott helyszínrajzok és Jugendstil grafikájú látványképek, melyek Pecz 1910 utáni terveihez készültek. A Bercsényi liget tervlapjait díszítő népies sorminták, valamint a Lingel-villa látványrajzán megjelenő díszes rajzcím és számos terven alkalmazott szecessziós betűkészlet is a jelentős osztrák hatást bizonyítják Pecz munkásságában. Ennek következtében megállapítható, hogy ifjabb Pecz Ármin tervi ábrázolásmódja alapján a Jugendstil alkotók körébe sorolható.

Fontos a ma is meglevő Pecz-féle kertművészeti alkotások tulajdonjog, illetve funkció szerinti besorolásáról is értekezni, hiszen ezek a szempontok nagyban befolyásolják, hogy a jövőben mely helyszínek helyreállítására van lehetőség.

Az általam vizsgált, ma is meglevő helyszínek mindegyike köztulajdonban áll, nincs magántulajdonú terület. Kilenc kertművészeti alkotás van állami, illetve önkormányzati tulajdonban. A győri Városház tér és a Bercsényi-liget ma közparkként funkcionálnak, a Műegyetem parkja, pedig eredeti funkcióját megőrizve, ma is szabadon látogatható

⁸⁶ Kertészeti Lapok, 1907, 349-355

intézménykert. Ezek a parkok funkciójuk, illetve az egyetemi hagyományok tisztelete miatt igen jó állapotúak.

Az egykori Lingel, ma Sorg-villa kertje a leányfalui önkormányzat tulajdonában áll, minimális fenntartásban részesül, és tavasztól őszig esküvői helyszíneként működik. A Gellért-sétányt a FŐKERT Nonprofit Zrt. tartja fenn, de igen elhanyagolt, csak a legszükségesebb zöldfelületfenntartási munkákat végzik el a területen, mivel nem látogatható és jelenleg nincs funkciója. A Heinrich-villa és a Tőry-villa kertjei is önkormányzati tulajdonúak, nagyon leromlott állapotúak, elhanyagoltak a fenntartás és a funkció hiánya miatt.

Az egyházi tulajdonban álló helyszínek, - a Budapest Fasori Evangélikus Gimnázium kertje és a gödi Tost-Wiegner-villa kertje, - igen jó állapotúak, rendszeresen fenntartottak. A mai képük nagyban eltér Pecz Ármin eredeti terveitől, de mivel intézménykertként működnek, az eredeti állapot fenntartása vagy visszaállítása nem szükségszerű a megváltozott társadalmi és technikai igények, körülmények miatt.

A Budavári palota kertrészei egyedi kategóriába tartoznak: a helyszín ma is áll, eredeti funkcióját is nagyban megtartotta, de az itt végbement különböző történelmi események miatt folyamatos átalakuláson ment keresztül, így a mai állapot már nem egyezik a századelejével. A Budai várnegyed ma UNESCO világörökségi helyszín, így átalakítása, a kertek visszaállítása nagymértékben indokolt, bár a mostanra kialakult beépítés miatt ez csak részlegesen valósulhatna meg.

Ifjabb Pecz Ármin emlékezetének megőrzésének fontos része az általa tervezett, ma is fennálló helyszínek közel eredeti állapotra való visszaállítása. Ezek a kertörökségi kérdések természetesen számos jogi vonatkozással bírnak, de a dolgozatban erre nem térek ki, csak a helyszínek állapotából és funkciójából adódó helyreállítási lehetőségeket vizsgálom. A helyreállítható kertművészeti alkotásoknak közös jellemzője, hogy vagy megtartották eredeti funkciójukat és területüket, vagy nem bolygatottak.

A Műegyetem parkja eredeti funkcióját és alaprajzi felosztásának jelentős részét megőrizte, így részleges visszaállítására lehetőség nyílik. A XX. század közepén idehelyezett beton planténerek és egyes szobrok eltávolításával, valamint több századfordulón kedvelt növényalkalmazásával megidézhető az ifjabb Pecz Ármin által megálmodott állapot.

Bár a Lingel-villa eredeti üdülőfunkcióját mára már elvesztette, de a rendeltetése, - mely szerint rendezvényhelyszín, - nem változtatott a kert teraszos felosztásán és több eredeti lépcsőkar ma is áll. Így a szükséges anyagi feltételek meglététől függően a kert helyreállítható.

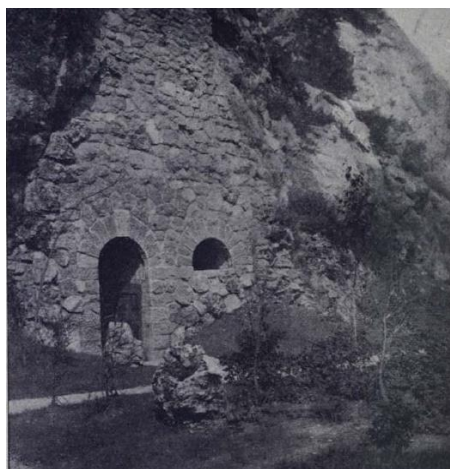
A Gellért-hegy lábánál húzódó sétány eredeti állapotra visszaállítható, mivel csak kevésbé bolygatott, az eredeti felosztás és úthálózat nyomvonala ma is megtalálható. Remélhetőleg a közeljövőben visszaállításra kerül és a megújult sétányt a köz számára is megnyitják.

Érdekes módja lehet még Pecz munkásságának felelevenítésére, ha a mai tervezők ihletet merítenek a századeleji alkotó terveiből, látványrajzaiból, és az eredeti kertekről, parkokról készült fényképes felvételekből. Érdemes a kortárs alkotóknak visszanyúlni a korábbi kortörténeti korszakok megoldásaihoz, mivel azok jelenkorba való átírásából izgalmas és a mai embernek is szépséget adó szabadterek jöhetnek létre. A Lingel-villa kertjét szabdaló mészkő teraszok, az 1910-es kiállítási díszkertészlet egyedi fa pergolája vagy a Tost-Wiegner-villakert percelő útjai egy mai kortárs kertben vagy közparkban is megállnák a helyüket.

A dolgozat összegzéseként elmondható, hogy ifjabb Pecz Ármin a hazai kertművészetben elfoglalt helyét összetett és többértű életműve jelöli ki. Pecz nem csak faiskolatulajdonos és növénynemesítő, de a hazai historizáló és Jugendstil kertművészet alkotója, grafikustehetsége volt, és méltán emlékezhet rá a magyarországi kertművészet és tájépítész szakma, mint a századforduló egy jeles alakja.

Mellékletek

Gellért-sétány

1. melléklet Barlangbejárat a Gellért-sétányon (kép forrása: Kertészeti Lapok 1907, 350)

2. melléklet A Gellért-sétány egy részlete a kerítéssel (kép forrása: Kertészeti Lapok 1907,

3. melléklet A Gellért-sétány egyik egykori bejárata (kép forrása: Kertészeti Lapok 1907, 352)

4. melléklet A Gellért-hegy lábánál húzódó sétány egy részlete a Szent Gellért rakpartról (kép forrása: a szerző felvétele, 2023)

A Királyi József Műegyetem parkja

5. melléklet A Királyi-József Műegyetem Központi épülete és könyvtára a parkkal 1925-ben (kép forrása: Zempléni Múzeum képeslapgyűjteménye, leltári szám: 0108585)

6. melléklet A Királyi-József Műegyetem Központi épülete és könyvtára között futó fősétány 1930-ban (kép forrása: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény, leltári szám: bibFSZ01501503)

Lingel-villa

7. melléklet A BME Központi épülete a ma is meglevő fasorokkal és utakkal (kép forrása: a szerző felvétele 2023)

8. melléklet A Lingel-Sorg-villa egykori gyalogos bejárata és a megmaradt főtengely lépcsősora (kép forrása: a szerző felvétele, 2023)

Tost-Wiegner villa

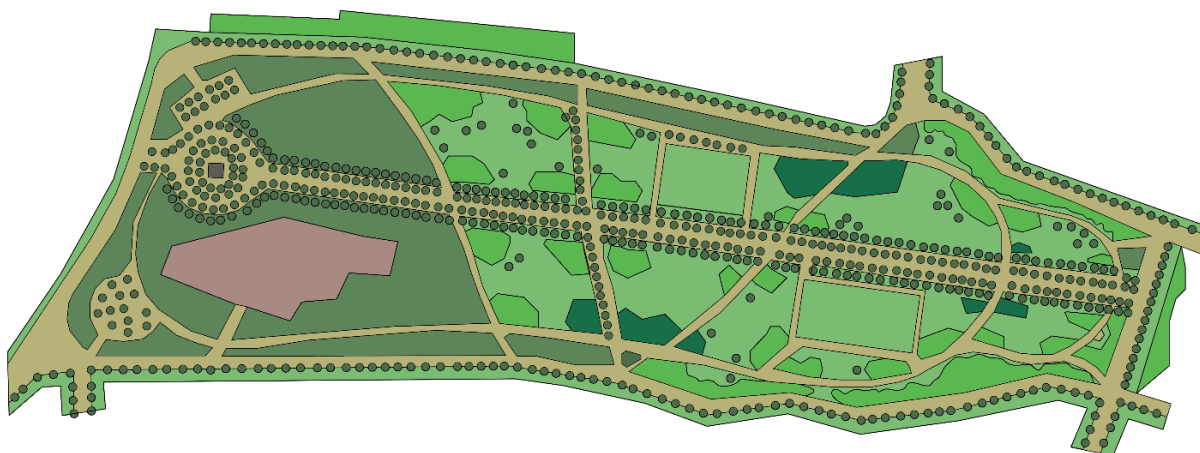

9. melléklet Úttörőtábor a Tost-Wiegner villában. A fényképen jól megfigyelhető a megmaradt századfordulós növényállomány (kép forrása: Zempléni Múzeum képeslapgyűjteménye)

10. melléklet A Tost-Wiegner villa és a kert napjainkban (kép forrása: Pannoniakincsei.hu)

A győri Bercsényi Liget

11. melléklet A Bercsényi liget nyolcadik kertjéhez készült elemzőábra (kép forrása: a szerző által szerkesztett ábra, 2023)

	Épület		Virágágy
	Gyep		Burkolt út
	Lombhullató cserjecsoport		Magánhasználatú terület (nem a kertép. együttes része)
	Lombhullató fa csoport		Lombhullató szoliter fa
	Örökzöld fa és cserjecsoport		Lombhullató szoliter cserje

12. melléklet Az elemző ábrák jelmagyarázata (kép forrás: a szerző által szerkesztett ábra, 2023)

Irodalomjegyzék
Nyomtatott irodalom
Adrian von Buttlar 1999

A kert 1896

Adrian von Buttlar: Az angolkert 1999, Budapest, 56.o

A kert folyóirat 1896, 8. szám (1896.04.15.) 314.o.
Mautner Ödön: Pecz Ármin méltatása

A kert 1897

A kert folyóirat 1897, 6. szám (1897.03.15.) 239.o.
Hírek-Királyi kitüntetés

A kert 1898

A kert folyóirat 1898. 21. szám (1898.11.01.) 731.o
Apró szakközlemények - Sorfák ültetése

A kert 1902

A kert folyóirat 1902. 9. szám (1902.05.01.) 282,
283.o. Az első nemzetközi kertészeti kiállítás
Budapesten

A kert folyóirat 1902. 19. szám (1902.10.01.) 597.o.
Közelről és távolról - L'huiller: kertészet a pozsonyi
II. mezőgazdasági országos kiállításon

A kert 1908

A kert folyóirat 1908. 1. szám (1908.01.01.) 32. o. Mit
üzen a szerkesztőség? 3058 számú apróhirdetés

A kert folyóirat 1908. 4. szám (1908. 02. 15), 121. o.
Hírek – A kertészsegédek tánczestélye

A kert folyóirat 1908. 17. szám (1908.09.01.) 558. o.
Hírek – kertészeti kirándulás

A kert folyóirat 1908. 24. szám (1908.12.15.), 789. o.
Hírek – Haszonkertészet a Margitszigeten

A kert 1911

A kert folyóirat 1911. 4. szám (1911.03.15.) 117.o.
Hírek

A kert 1912

A kert folyóirat 1912. 16. szám (1912.08.15.) 504
Hírek - Gyász

A kert 1913

A kert folyóirat 1913. 13. szám, (1913.07.01.) 406-
407. o. Kertművészeti pályázat

A kert 1914

A kert folyóirat 1914. 12. szám (1904.06.15) 634. o.
Szózat az Országos Magyar Kertészeti Egyesület
tagjaihoz, valamint a hazánk kertészettel foglalkozó
minden polgárához! - Herceg Eszetrházy Miklós, ifj.
Pecz Ármin, Czobor László felhívása

Áldassy – Ábrányi
– Aczél – Ágoston 1900

Áldassy Antal – Ábrányi Kornél – Aczél Károly –
Ágoston József: A Pallas nagy Lexikona, 1900
Budapest, I. kötet, 42. o.

Alföldy 2001

Alföldy Gábor: A budai királyi várkert az újkorban:
(építéstörténeti vázlat) In szerk.: F.Dózsa Katalin,
Szvoboda Dománszky Gabriella: Tanulmányok
Budapest Múltjából 29., A Budai Királyi palota, mint
építészeti együttes, A palota építéstörténete a legújabb
kutatások alapján, 2001, Budapest

Ars Hungarica 2006

Ars Hungarica 2006. 34. évf. 1-2. szám 304.o, 63.
lábjegyzet

64. lábjegyzet

Balázs – Bíró – Grozdits –
Lengyel – Martinkó 1980

Balázs János – Bíró Izabella – Grozdits Judit – Lengyel
Lajos – Martinkó András: A magyar nyelv értelmező
kéziszótára 1980, Budapest VI. kötet, 6348.o.

Budapesti Hírlap 1895

Budapesti Hírlap 1895 15. évfolyam, 59-88. szám
(1895.03.20) 78. o

Budapesti Negyed 1999

Budapesti Negyed 25. 1999. 7. évfolyam, 3. szám - A
Kerepesi úti temető 1999-ben, Bal oldali falsírboltok,
B77

Csepely-Knorr 2016

Csepely-Knorr Luca: Budapest közparképítészetének
története a kiegyezéstől az első világháborúig,
Budapest, 2016

Gy. Balogh – Frey –
Kalmár – Kiss – Zsembery
2013

Balogh Ágnes – Frey György Péter- Kalmár Miklós –
Kiss Zsuzsanna Emília – Zsembery Ákos: Műegyetem
A történeti Campus, Budapest 2013

Jámbor 2009

Jámbor Imre: Bevezetés a Kertépítészet történetébe,
2009, Budapest, 136.o.

Kertészeti Lapok 1893

Kertészeti Lapok 1893, 1-2, Gillemot Vilmos cikke

Kertészeti Lapok 1907

Kertészeti Lapok 1907, 349-355 Díszkertészet rovat,
Budapesti kertek. A Gellért-rakparti park, Kardos Árpád
cikke

Kertészeti Lapok 1911

Kertészeti Lapok 1911, 2. szám (1911 február), 72-79.o.
Pecz Ármin ismertetése terveihez

Kiss Gábor 2009

Kiss Gábor: Villakertek a Dunakanyarban -
Leányfalu, 2009, 66-68.o

Scherl 1908

August Scherl: Hausgärten – Skizzen und Entwürfe
aus dem Wettbewerb der Woche 1908

Tolnay 2014

Tolnay Gábor: Bereczki Máté és Dörgő Dániel
levelezése, Szolnok, 2014, 15.o.

Tótfalusi, 2001

Tótfalusi István: Idegen Szavaink etimológiai szótára,
2001, Budapest, 327.o.

Internetes források

Arcanum Magyar

életrajzi lexikon

Id. Pecz Ármin:

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/p-77238/pecz-armin-773D0/> (2023.06.26.)

Ifj. Pecz Ármin:

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/p-77238/pecz-armin-773CF/> (2022.10.24.)

Tőry Emil

<https://www.arcanum.com/h/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/t-ty-780F8/tory-emil-7839A/> (2022.12.28.)

**Arrabona Városvédő
Egyesület honlapja**

<http://arrabona-varosvedo.hu/2021/04/18/a-gyorkereszt-elhelyezesrol-a-varoshaz-teren/>
(2023.06.19.)

**Fővárosi Állat- és
Növénykert honlapja**

<https://zoobudapest.com/rolunk/az-allatkert-tortenete>
(2023.06.26.)

Göd település honlapja

<https://god.hu/let-a-varosban/kultura/latnivalok/piarista-szakmunkaskepzo-tost-wigner-villa/> (2023.06.12.)

Gödi Piaristák honlapja

<https://god.piarista.hu/> (2023.01.03.)

Hungaricana

Göd Tost-Wigner-villa

<https://gallery.hungaricana.hu/hu/SzerencsKepeslap/1269563/?list=eyJxdWVyeSI6ICJHXXHUwMGY2ZCAifQ&img=0> (2023.06.22)

MaNDA	Magyar Nemzeti Digitális Archívum Így ünnepelt az ezeréves Magyarország https://mandadb.hu/cikk/707911/Igy_unnepelt_az_ezereves_Magyarorszag
Műemlékem.hu	https://www.muemlekem.hu/muemlek/show/11597 (2022.11.21.)
MúzeumDigitár	Lingel János https://hu.museum-digital.org/index.php?t=people_to_people&id=90552&navlang=tl
Nemzeti Örökség Intézete	ifj. Pecz Ármin https://intezet.nori.gov.hu/nemzeti-sirkert/budapest/fiumei-uti-temeto/pecz-armin-ifj/ (2022.11.13.) Ilseemann Keresztély https://intezet.nori.gov.hu/nemzeti-sirkert/budapest/fiumei-uti-temeto/ilseemann-keresztely-ilseemann-christian/ (2022.12.15.) Fuchs Emil https://intezet.nori.gov.hu/nemzeti-sirkert/budapest/fiumei-uti-temeto/fuchs-emil-fuksz-emil/ (2022.12.15.)
Pannon Digitális Egyesített Archívum	id. Pecz Ármin gyászjelentése https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/467156# (2022.12.20.) Pecz Árminné Kerstinger Eugénia gyászjelentése https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/467157# (2022.12.19.)
ingatlan.com	https://ingatlan.com/iiker/elado+haz/kacstely/31576725 (2023.09.22)
Zoo Budapest	https://zoobudapest.com/rolunk/az-allatkert-tortenete (2023.06.22.)
zoldkalauz.hu	https://zoldkalauz.hu/gyor-bercsenyi-liget (2023.09.26.)